

Bankfelügyelők az IFRS9-átállás nyomában*

Háda Attila

A tanulmány a hitelintézeti szektorban 2018. január 1-től megvalósuló IFRS9-átállás felügyeleti szempontú megközelítését mutatja be. A szerző értékeli az átállás hatásait, valamint ismerteti azokat az IFRS-specifikus tételeket, melyek felügyeleti szempontból másfajta megközelítést igényelnek. A tanulmány egyik következtetése, hogy az IFRS9-átállás nem befolyásolta jelentősen a hitelintézetek tőkemegfelelési helyzetét. A valós értékelés és a fedezeti számvitel céljait értékelve kijelenthető, hogy azok alapvetően támogatják az előrettekintő, kockázatalapú felügyelést. Az új értékvesztési szabályok bevezetésével a prudenciális és számviteli értékvesztés közelebb került egymáshoz, de az értékvesztéssel nem kellően fedezett várható veszteségek kezelése nem egyértelmű, aminek lehetséges megoldására is javaslatot tesz a szerző.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: G21, M41, M48

Kulcsszavak: IFRS9, bankfelügyelet, értékvesztés, valós értékelés, fedezeti számvitel

1. Bevezetés

A felügyeleti munka szerves részét képezi a hitelintézetek (bankok) által beküldött adatszolgáltatások elemzése és feldolgozása, ami a kockázatok megítélésének alapja. Az MNB felügyeleti feladatainak teljesítéséhez szükséges jelentések két nagy csoportra bonthatók: a pénzügyi és számviteli információkat bemutató adatokra (FINREP¹), valamint a prudenciális (tőke, likviditás, nagykockázat) megfeleléssel kapcsolatos adattáblákra (COREP²). Az adatszolgáltatások kiindulópontja minden esetben a bankok által használt számviteli szabályokon, információkon alapul. Ezért hozott jelentős változást a felügyelésben is, hogy 2018. január 1-től a hitelintézetek egyedi beszámolóját a magyar számviteli előírások helyett kötelezően az EU által befogadott IFRS-standardok (Európai Bizottság 2008) szerint kell összeállítani. Az átállás nehézségét fokozta, hogy a pénzügyi instrumentumok kezelésére (besorolás, értékelés, értékvesztés és fedezeti számvitel) vonatkozó új IFRS9-standard (Euró-

* A jelen kiadványban megjelenő írások a szerzők nézeteit tartalmazzák, ami nem feltétlenül egyezik a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontjával.

Háda Attila a Magyar Nemzeti Bank vezető felügyelője. E-mail: hadaa@mnb.hu

A magyar nyelvű kézirat első változata 2019. június 14-én érkezett szerkesztőségünkbe.

DOI: <http://doi.org/10.25201/HSZ.18.4.77111>

¹ Financial reporting framework

² Common reporting framework

pai Bizottság 2016b) is ekkor lépett hatályba, így a már korábban IFRS-t alkalmazó bankokat is jelentősen érintette az átállás. Kivételt jelentett ez alól – az átmeneti felmentés miatt – a szövetkezeti hitelintézeti szektor és néhány szakosított hitelintézet, de 2019-től már minden hitelintézeti szereplőnek egységesen IFRS-alapon kell a pénzügyi beszámolót és a felügyeleti jelentéseket is teljesítenie.

A tanulmány célja, hogy az IFRS-alapú hitelintézeti adatok³ összegzésén keresztül bemutassa a pénzügyi instrumentumok összetételét, értékelési módszereit és a különböző számvitel-politikai döntéseket. Ebből kiindulva a tanulmány ismerteti az IFRS9-átállás következményeit, az IFRS-specifikus elemek felügyeleti szempontú értékelését, az értékelési módszerekben jelentkező eltéréseket. A számviteli és felügyeleti célok sokszor különbözőek, ezért minden érdekelt fél (piaci szereplők, könyvvizsgálók, felügyelők) számára szükséges és elvárt a különbségek megértése, valamint a kapcsolódó szabályok helyes alkalmazása. A számviteli szabályozás fő célja a beszámoló elkészítésén keresztül a megbízható és valós pénzügyi helyzet bemutatása, elsősorban a külső érdekeltek (pl. befektetők, hitelezők) számára. A felügyeleti szabályozás elsődleges célja ezzel szemben a pénzügyi rendszer stabilitásának biztosítása, a hitelintézetek betéteseinek védelme, melyhez a számviteli értékeléstől eltérő megközelítéseket szükséges alkalmazni. Míg a számvitel a múltból kiindulva a jelen helyzetre és a valós kép bemutatására összpontosít, addig a felügyeleti értékelés egy jövőben várható gazdasági visszaesésre készül fel, ezzel törekszik csökkenteni a banki működés gazdasági ciklusokra való érzékenységét (prociklikus⁴ működését). Ebből adódóan alkalmanként konzervatívabb megközelítéseket alkalmaz (pl.: prudens értékelés, prudenciális szűrők, tőkekövetelmény-számítás esetében alkalmazott felügyeleti paraméterek).

A prudenciális előírásokat és a tőkemegfelelési szabályokat tartalmazó európai uniós rendelet (CRR 2013) több alapvető fogalomnál (pl.: halasztott adó, halmozott egyéb átfogó jövedelem) is hivatkozik az IFRS-standardokra, ezért a felügyeleti előírások megfelelő alkalmazásához nélkülözhetetlen ezen tételek számviteli hátterének ismerete. A tanulmányban az elemzés alapjául szolgáló adatok összegzése mindig az adott témában hangsúlyos elemekre fókuszál, ezért szándékosan nem követi a felügyeleti mérlegben található adattáblák felépítését. Az elemzésnek nem célja az IFRS-szabályok részletes ismertetése, inkább azokból kiindulva, a felmerülő felügyeleti kérdések feltárása, valamint a számviteli és prudenciális összefüggések bemutatása. A főbb különbségek összefoglalását az 1. táblázat tartalmazza:

³ Egyedi hitelintézeti, nem auditált, 2018. évi IFRS-adatok alapján, kivéve 4. fejezet.

⁴ Gazdasági konjunktúra idején a bankok jellemzően az indokoltnál magasabb kockázatot vállalva a kívánatosnál aktívabban hiteleznek, recesszió idején azonban túlzottan visszafogják a hitelezést, felerősítve ezzel a gazdaság ciklikus jellegét.

1. táblázat		
A számviteli és prudenciális szabályok főbb eltérései		
Számviteli és prudenciális témakörök	Kezelés módja	
	Számviteli kezelés	Felügyeleti kezelés
Konzolidáció alapja	Kontroll alapján	Tevékenységi kör alapján (banki, pénzügyi)
Konzolidáció módszere	Teljes körű, részesedési érték (equity) alapú	Teljes körű, arányos
Eszközök kitétséggértéke	Könyv szerinti érték	Korrigált könyv szerinti érték, helyettesítő érték
Várható veszteség megállapítása	Gazdasági ciklusokra érzékeny, éven túli kitekintéssel	Gazdasági ciklusoktól független, éves kitekintéssel
Valóan értékelt eszközök, források	Valós érték (kilépési ár)	Korrigált valós érték (prudens érték), prudenciális szűrők
Forrás: Európai Bizottság (2008) és CRR alapján szerkesztve		

A bankcsoportok esetében a számvitel – a konszolidációba való bevonás szempontjából – a meghatározó befolyásolást, a kontroll meglétét vizsgálja. Ezzel szemben az összevont alapú felügyelet célja a szavatoló tőke többszörös felhasználásának (BCBS 1999:8–9) kiszűrése, ezért az elsősorban a pénzügyi ágazatbeli vállalkozások bevonására irányul. Fontos különbség, hogy az összevont felügyelet alatt a részesedési érték alapú (ún. equity) módszer használata nem megengedett, mivel az nem biztosítaná a kockázati kitekintések közvetlen számbavételét a tőke megfelelő számszerűsítésekor. Az eltérő felügyeleti kezelés megfigyelhető még a tőkekövetelmény-számítás kiindulási alapjaként megállapított kitétséggértékek meghatározásánál (pl.: a kitétséggérték korrigálása szükséges a szavatoló tőkéből már levont tételeknél). Ezenfelül a prudenciális szabályozás a számviteli értékelésből kiindulva több helyen módosítja⁵, vagy speciális módszertannal⁶ számolja a kitékintések értékét, mely a kockázaterzékenységet növelését célozza. További különbségek fedezhetők fel a valós értékelés és a várható veszteségek megállapításánál is, amiről a következő fejezetekben részletesen lesz szó.

2. Valós értékelés

Az IFRS9 keretében választható értékelési módszerek szempontjából meghatározó a valós értékelés, ezért a mérlegtételek értékeléséhez szükséges annak áttekintése. Amíg az IFRS9-standard a valóban értékelendő tételek körét határozza meg, addig a valós értékelés alapelveit, értékelési technikáit az IFRS13-standard (Európai Bizottság 2012) szabályozza. Bár korábban már a magyar számviteli előírások

⁵ Pl.: a mérlegen kívüli tételek lehívási valószínűségével

⁶ Pl.: a derivatívák, értékpapír-finanszírozási ügyletek kitétséggértékei, CRR 111. (2) és 166. (5), (7) bekezdések alapján

is biztosították a valós értékelés lehetőségét, annak alkalmazását nem tették kötelezővé⁷. Az IFRS13-standard szerint az instrumentumokat az értékelési inputok megfigyelhetősége, az instrumentumot jellemző piac likviditása alapján kell ún. valósérték-hierarchiába rendezni. A standard elvi alapú, nem ad konkrét szabályokat az egyes instrumentumok értékelési módszereit illetően, mivel azok nagyon sokfélék lehetnek. Fontos alapelv, hogy a valós érték nem a piaci középárat jelenti, hanem egy olyan kilépési árat, melyen az adott eszköz ténylegesen eladható, illetve a kötelezettség rendezhető, független felek között.

2.1. Valósérték-hierarchia

A pénzügyi instrumentumok sokszínűsége, az értékelési technikák változatossága és a piaci árak különböző elérhetősége miatt az egyes instrumentumok valós értéke sokszor nehezen összehasonlítható (pl.: piaci vagy modellalapú értékelés esetén). Ezért a standardok bevezették a valósérték-hierarchia fogalmát, melynek keretében három különböző értékelési szintet határoztak meg a piaci ármeghatározás megbízhatósága szempontjából (Szücs – Ulbert 2017). A besorolás főbb szempontjait a 2. táblázat foglalja össze:

2. táblázat Valósértékelés-hierarchia		
Valós értékelés hierarchia-szintjei	Értékelés alapja	Értékelési technika
1. szint	Aktív piacon jegyzett árak azonos eszközökre vagy kötelezettségekre, amelyekhez a gazdálkodó egység az értékelés időpontjában hozzáférhet.	Piaci árakon alapuló értékelés
2. szint	Aktív piacon jegyzett árak hasonló instrumentumokra.	
	Nem aktív piacon jegyzett ár hasonló vagy azonos instrumentumra.	Modellalapú értékelés
3. szint	Modell alapon becsült érték, ha az összes jelentős input megfigyelhető.	
	Modell alapon becsült érték, ha legalább egy jelentős értékelési input nem megfigyelhető.	

Forrás: Európai Bizottság (2012) alapján összegezve

Az értékelés szempontjából a legmegbízhatóbb, közvetlenül megfigyelhető és likvid piaci árral rendelkező eszközök/források az 1. szintre kerülnek (pl. tőzsdén jegyzett piaci ár alapján). A 2. szintre kell sorolni az olyan instrumentumokat, melyeknek nincs közvetlenül megfigyelhető piaci árfolyama, de a valós értékeléskor az összes jelentős értékelési input megfigyelhető piaci adatokon alapul, vagy az a rendelkezésre álló aktív piacon jegyzett hasonló instrumentum ára alapján határozható meg. Amennyiben piaci árak nem állnak rendelkezésre és jelentős értékelési bizonytalanság áll fenn, úgy a legalacsonyabb, 3. szintre kell besorolni az instrumentumot.

⁷ A számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 59/A.§ alapján.

A különböző valósan értékelt mérlegtételek 2018. év végi hierarchia szerinti megoszlását a 3. táblázat szemlélteti.

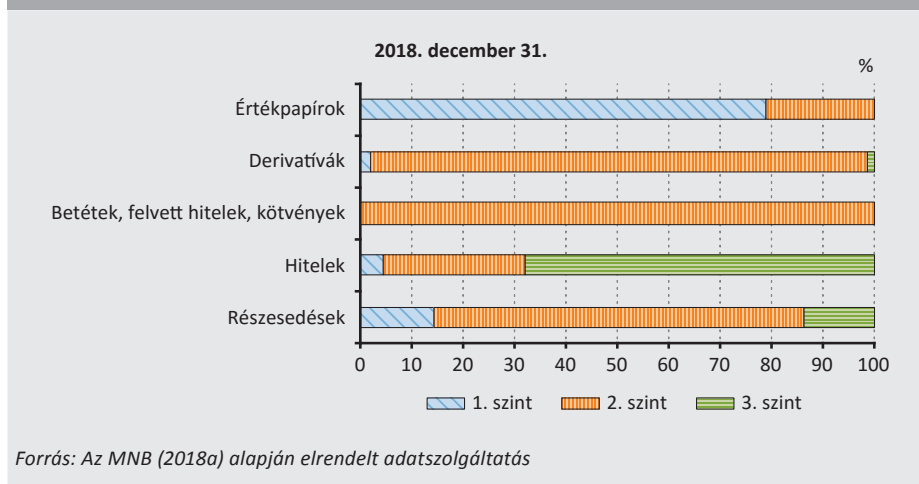
3. táblázat				
A valósan értékelt állományok valósérték-hierarchia szerint				
<i>(2018. december 31.)</i>				
Instrumentum-típusok	1. szint (Mrd Ft)	2. szint (Mrd Ft)	3. szint (Mrd Ft)	Összesen (Mrd Ft)
Értékpapírok	3 513	934	0	4 447
Derivatívák	15	788	9	812
Hitelek	6	41	95	142
Részesedések	11	54	10	75
Betétek, felvett hitelek, kötvények	0	163	0	163
Összesen	3 545	1 980	114	5 639

Forrás: MNB (2018a) alapján elrendelt adatszolgáltatás

A 3. táblázat adataiból látható, hogy a teljes valósan értékelt állomány jelentős részét a 1. szintű értékpapírok jelentik, melyek jellemzően magyar állampapírok. A 2. szintű eszközökön belül minden instrumentumtípus megtalálható, de az értékpapírok és a derivatívák a meghatározók. Felügyeleti szempontból kedvező, hogy a nagyfokú értékelési bizonytalanságot tartalmazó 3. szintű eszközök aránya alacsony (mindössze 2 százalék). Az Európai Központi Bank (ECB) 2014-ben indított eszközminőség-vizsgálatot, melynek egyik kiemelt szempontja volt a 3. szintű eszközök értékelésének felülvizsgálata (ECB 2014). Az értékelési előírások ellenőrzése kifejezetten az IFRS13 által elvárt valós értékelési követelményekre terjedt ki (Dentgen – Gramatke 2014), az esetleges értékeltéréseket pedig az eszközminőség-vizsgálatot követő stressz-tesztnél vette figyelembe az ECB, a szavatoló tőke korrekciójaként. A hitelek és derivatívák esetében jellemzően nincsenek aktív piacon megfigyelhető árak, ezért többségben vannak a 2. és 3. szintű eszközök. Ilyen esetekben kiegészítő értékelési korrekciókra lehet szükség a standard által elvárt, ún. kilépési ár meghatározásához (pl. a pozitív valós értékkel rendelkező követelésjellegű derivatíváknál, a partner nemteljesítési kockázatát is figyelembe vevő hitelértékelési korrekció⁸). A CVA-kockázatra a bankoknak a CRR 381. cikkelye alapján külön tőkekövetelményt is kell képezniük, mely a nem várt addicionális veszteségekre nyújt fedezetet, a felügyeleti szempontokat is tartalmazó prudens értékelés keretében pedig további értékcorrekciók is szükségesek lehetnek (pl. pozíciózárási költségek, jövőbeli adminisztrációs költségek, modellkockázat). Az egyes instrumentumtípusok valósérték-hierarchia szerinti megoszlását az 1. ábra mutatja be:

⁸ CVA: Credit valuation adjustment

1. ábra
A valósérték-hierarchia megoszlása az instrumentum típusa szerint

Az 1. ábra alapján látható, hogy az értékpapírok döntő hányada 1. szintű (77 százalék), mivel többségükben magas likviditású, alacsony hitelkockázatú eszközök. A kötelezően valósan értékelendő derivatívák jellemzően (97 százalékban) 2. szinten értékelték, mivel az egyedi szerződéses feltételek miatt jellemzően nem állnak rendelkezésre közvetlen piaci összehasonlító árak. A részeseések esetében magas a 2. és 3. szintű eszközök aránya (pl.: stratégiai befektetések), mert az 1. szintre leginkább csak a tőzsdén jegyzett értékpapírok kerülhetnek. Az egyéb forrásoldali tételek valósérték-állománya nem számottevő, azok többnyire kockázatkezelési céllal, valós értékelési opció keretében kerülnek bevonásra. Ilyen lehet például egy kibocsátott kötvény és annak fix kamatozását változó kamatra cserélő fedezeti ügylet esetében a kötvény valós értékelés alá vonása (ugyanis a kapcsolódó fedezeti ügyletet kötelező valósan értékelni). Valósan értékelt hitelekhez közvetlenül kapcsolódó refinanszírozás esetén a források valós értékelése is szükségessé válhat ugyanezen okból.

2.2. A prudens értékelés követelményei miatt történő értékelési korrekció

A felügyeleti előírások között a CRR 34. és 105. cikkei tartalmazzák azt a követelményt, mely szerint a hitelintézeteknek – adott esetben – kiegészítő értékelési korrekciókat kell elszámolniuk a valósan értékelt (banki és kereskedési könyvi) pozícióikra. A 2008-as gazdasági válság során bebizonyosodott, hogy a piacok likviditásának hirtelen megszűnése a valós értékelést bizonytalanná teheti, ezért szükség lehet konzervatívabb megközelítésre, elsősorban a kevésbé likvid vagy a nagyobb értékelési bizonytalanságot tartalmazó pozíciók esetében. A korrekció összege az eszközök értékét csökkenti, a források értékét pedig növeli, ezért mindig eredmény-

rontó hatása van. A tétel annyiban speciális, hogy bár prudenciális korrekcióként kezelendő, nem része a halmozott egyéb átfogó jövedelemnek, hanem az adott instrumentum valós értékét korigálja egy ún. prudens értékre. Mindez a valós értékelés egy konzervatívabb, felügyeleti szempontú megközelítését jelenti, mely azt fejezi ki, hogy adott esetben a valós értékelés során meghatározott kilépési ár esetleg további veszteségeket eredményezhet. A prudens értékelési korrekció átfedésben lehet a valós értékelésnél alkalmazott értékelési korrekciókkal (pl. nemteljesítési kockázat, finanszírozási költségek, hitelkockázati felárak), így a prudens értékelés alól adott esetben mentesíthető a pozíció. Fontos különbség, hogy míg a valós értékelés keretében alkalmazott értékelési korrekciók a számviteli kimutatásokban is megjelennek (a tárgyévi eredményt módosítják), addig a prudenciális értékelés keretében elszámolt kiegészítő értékelési korrekciók csak a szavatoló tőke összegét csökkentik.

Az EBA⁹ által a témában kiadott részletszabályok (*Európai Bizottság 2016a*) tartalmazzák az értékelési korrekció számításával kapcsolatos elvárásokat. A jelentős valósérték-pozíciókkal nem rendelkező szereplőknek az arányosság elvét is figyelembe véve lehetőségük van egyszerűsített módszerrel meghatározni a korrekció összegét (valóan értékelt eszközök és források abszolút összegének 0,1 százaléka). A magyarországi hitelintézetekről elmondható, hogy méretüknél fogva nem rendelkeznek uniós szinten jelentős összegű pozíciókkal, és valós értékük is többnyire megbízhatóan mérhető (1. szintű eszközök). Ezek alapján az egyszerűsített módszertan alkalmazása elterjedt, kivéve az olyan külföldi székhelyű anyavállalattal rendelkező bankokat, amelyek csoportszinten az ún. alaplómódszer használatára kötelezettek (15 Mrd eurót meghaladó valóan értékelt eszközzel és forrással rendelkeznek), ugyanis esetükben szubkonsolidált szinten is az anyavállalat által használt alaplómódszertant kell alkalmazni.

⁹ European Banking Authority: Európai Bankhatóság

3. A mérleg elemzése

3.1. Eszközök

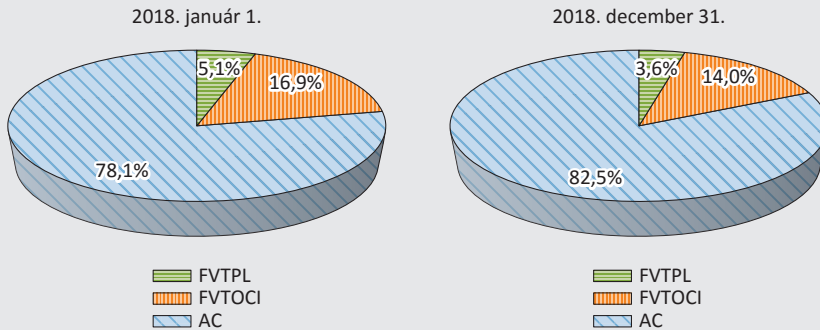
Az IFRS9-átállás hatásainak értékelésekor az elemzés kiindulópontja a hitelintézetek összesített mérlege, melyen keresztül bemutathatók a különböző pénzügyi instrumentumok esetében választott értékelési módszerek. A 4. táblázat a 2018. évben IFRS-t alkalmazó bankok eszközeinek változását szemlélteti:

4. táblázat Az eszközök 2018. évi állományának változása és szerkezete				
Eszközök	2018. január 1.		2018. december 31.	
	Mrd Ft	%	Mrd Ft	%
Készpénz, bankközi betétek	2 116	6,8	2 681	7,9
Befektetések, tulajdoni részesedést megtestesítő instrumentumok	1 188	3,8	1 401	4,1
Hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok	8 938	28,7	9 082	26,9
Hitelek	15 334	49,3	17 025	50,4
Származtatott ügyletek	399	1,3	440	1,3
Egyéb	3 141	10,1	3 145	9,3
Eszközök összesen	31 116	100	33 774	100

Forrás: Az MNB (2018a) alapján elrendelt adatszolgáltatás

Az adatokból látható, hogy a mérlegfőösszeg 2018. évi növekedését leginkább a hitelek és egyes likvid eszközök (készpénz, bankközi betétek) állománybővülése okozta. A hitelek mérlegfőösszegen belüli részaránya 2018. év végére meghaladta az 50 százalékot. Az IFRS-szabályok bevezetésekor az egyik meghatározó elem a valós értékelés alkalmazása, ami a származtatott ügyletek (derivatívák) esetében kötelező, míg egyéb instrumentumok esetében bizonyos feltételek (pl. üzleti modell értékelése) mérlegelésétől függ. A 4. táblázatban az egyéb tételek között szerepelnek a halasztott adókövetelések, mivel korábban a magyar számvitel nem kezelte külön a mérlegben a számviteli és az adóeltéréseket. A 2. ábra megmutatja, hogy a bankok milyen arányban alkalmazták a valós értékelést a pénzügyi eszközeik között:

2. ábra
A pénzügyi eszközök értékelési módja

Forrás: Az MNB (2018a) alapján elrendelt adatszolgáltatás

Látható, hogy a pénzügyi instrumentumok között tovább növekedett az amortizált bekerülési értéken (AC¹⁰) értékelt eszközök aránya, ami a hitelállomány felfutásából fakadt. A valóban értékelt állományok csökkenése leginkább a hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok változásából eredt. A valós értékelési kategórián belül az eszközök többsége közvetlenül az egyéb átfogó jövedelemmel (FVTOCI¹¹), kisebb részben a tárgyévi eredménnyel szemben (FVTPL¹²) kerül átértékelésre.

Felügyeleti szempontból a valós értékelés egyik következménye, hogy a nem lejáratig tartott instrumentumok esetében a valós érték meghatározásának alapjául szolgáló piaci tényezők (pl. referenciahozamok) változása azonnal megjelenik az eszközök értékében. Ilyen jellemző eset volt például, amikor csökkenő hozamkörnyezetben, a korábban vásárolt fix kamatozású értékpapírok esetében növekedett azok valós értéke. Mindez a tőkeemfelelésre is pozitív hatást gyakorolt, a saját tőke növekedésén keresztül. A nem realizált nyereségek túlzott számbavétele azonban felügyeleti oldalról jelenthet olyan mértékű kockázatot, melyet már kezelni kell. A valós értékelés egy gazdasági sokkhelyzet, piaci turbulencia esetén nemkívánatos is lehet, mivel a tőkeemfelelési mutatót a még nem realizált eredményelemek túlzott ingadozása miatt bizonytalanná teheti. A szavatoló tőke (kiemelten a CET1¹³ tőke) célja ugyanis a veszteség fedezésére biztosan alkalmas, elsősorban már realizált eredményelemek számbavétele. Ezért általánosságban elmondható,

¹⁰ Amortised cost, amortizált bekerülési érték: A pénzügyi eszköznek vagy pénzügyi kötelezettségnek a kezdeti megjelenítéskor meghatározott értéke, csökkentve a tőketörlesztésekkel, növelve vagy csökkentve az ezen eredeti érték és a lejáratkori érték közötti különbséget effektív kamatláb-módszerrel kiszámított, halmozott amortizációjával és pénzügyi eszközök esetében kiigazítva az esetleges elszámolt veszteséggel.

¹¹ Fair value through other comprehensive income (egyéb átfogó jövedelemmel szemben valóban értékelt)

¹² Fair value through profit and loss (eredménnyel szemben valóban értékelt)

¹³ Common Equity Tier 1: elsődleges alapvető tőke

hogy a historikus szemléletű, amortizált bekerülési érték alkalmazása csökkenti a volatilitással kapcsolatos kockázatokat, azonban bizonyos portfólió-elemek (pl. kereskedési vagy értékesítési céllal is tartott értékpapírok) esetében indokolt és hasznos a valós értékelés alkalmazása, a nem realizált veszteségből eredő kockázatok időben történő leképezése miatt. Mindez alapvetően összhangban van az előzetekintő jellegű felügyelési célokkal.

Valós érték opció

Valós értékelés alkalmazható választás útján is, melyre a valós értékelési opció nyújt lehetőséget, mely lehetővé teszi az ún. számviteli inkonzisztencia megszüntetését vagy lényeges csökkentését. Ilyen lehet például, amikor egy bank a piaci hozamok emelkedésétől tartva fix kamatozású eszközeinek (pl. hitelek, értékpapírok) kamatkockázatára fedezeti ügyleteket köt, melynek keretében a fix kamatot változóra cseréli, kiküszöbölve a piaci kamatok változásából eredő (akár pozitív, akár negatív előjelű) kockázatát. Amennyiben az eszközök tartásának kizárólagos célja a szerződéses pénzáramok begyűjtése, és a szerződéses feltételek megfelelnek az SPPI-követelményeknek, úgy amortizált bekerülési értéken kellene értékelni azokat (fedezett ügyletek). A kapcsolódó fedezeti célú derivatív ügyleteket az IFRS előírásai szerint kötelező valósan értékelni, ugyanakkor a fedezett ügyletek továbbra is amortizált bekerülési értéken maradnának. Ez esetben van lehetőség a fedezett tételeket is valós értéken kimutatni, így a valósérték-változásból származó eredményhatások közel semlegesíthetik egymást. A fedezeti számvitel alkalmazásának, a fedezeti kapcsolatba történő bevonásnak szigorú feltételei vannak (pl. fedezeti dokumentáció elkészítése, fedezeti hatékonyság nyomon követése), melyek helyett a valós érték opció alkalmazása alternatívát nyújthat. A valós érték opcióra is igaz ugyanis, hogy az az ellentétes előjelű eredményelemek egymással szemben történő elszámolása következtében csökkenti a szavatoló tőke volatilitását.

Felügyeleti szempontból a fedezeti számvitel helyett a valós értékelési opció alkalmazása is kedvező, amennyiben utóbbi hatása megbízhatóan mérhető, a kockázatkezelési célok dokumentáltak és az ügyletek közötti közgazdasági kapcsolat is alátámasztott.

3.1.1. Hitelek

A bankok eszközeinek legmeghatározóbb részét a hitelek képezik, melyek olyan adósságjellegű pénzügyi instrumentumok, ahol a szabályozás lehetővé teszi az amortizált bekerülési értéken történő nyilvántartást, a következők teljesítése esetén. Az egyik követelmény az üzleti modellből adódik, mely szerint az instrumentumok tartásának célja, a szerződéses cash flow-k begyűjtése (kivéve: értékesítési célú üzleti modell vagy valós érték opció választása esetén, melyeknél valós értékelés alkalmazandó). A második követelmény, hogy ezen cash flow-k csak tőkére és ka-

matra vonatkozó kifizetést tartalmazzanak, ehhez azonban meg kell felelni az ún. SPPI¹⁴-tesztnek. A kamatkifizetés kizárólag meghatározott elemekből (pénz időértéke, az adós hitelezési kockázata, meghatározott nyereséghányad) állhat. Amennyiben az adott hitel(típus) jövőbeli pénzáramlásai nem csak kamat- és tőkejellegűek, úgy azt kötelezően valós értéken kell értékelni. Ilyen lehet például, amikor a hitel kamatperiódusa és referenciakamat-periódusa eltérő: ekkor ugyanis összehasonlító elemzést kell végezni a cash flow-k megváltozására vonatkozóan. Amennyiben jelentős a becsült pénzáramok eltérése, valós értékelést kell alkalmazni. Az instrumentumok nyilvántartásához – az ügyleti kamat mellett – meg kell határozni az ún. effektív kamatlábat is, mely olyan belső megtérülési ráta, amellyel a különböző időpontokban esedékes szerződéses pénzáramok a hitel kezdeti tőkeösszegére diszkontálhatók, az ügyleti és az effektív kamatláb különözete pedig a futamidő alatt fokozatosan kerül beszámításra (amortizálódik) az aktuális bekerülési értékbe (*Madarasiné et al. 2017:55–59*). A pénzügyi instrumentumok effektív kamatlábnak fontos szerepe van a hitelek értékvesztésének megállapításánál is az adós által fizetendő, jövőben várható pénzáramok jelenértékre történő diszkontálásakor. A hitelek értékelési mód szerinti összetételét az 5. táblázat szemlélteti.

5. táblázat				
A hitelállomány alakulása és megoszlása értékelési mód szerint				
	2018. január 1.		2018. december 31.	
	Mrd Ft	%	Mrd Ft	%
Hitelek				
Amortizált bekerülési értéken értékelt hitelek (AC)	15 163	98,9	16 883	99,2
Valósan értékelt hitelek	171	1,1	142	0,8
Hitelek összesen	15 334	100	17 025	100

Forrás: Az MNB (2018a) alapján elrendelt adatszolgáltatás

A hitelintézetek az IFRS9-átállás keretében lefolytatták az SPPI-tesztet, mely alapján a 2018. év elején a hitelállomány 98,9 százaléka teljesítette az előírt feltételeket, így azok év végével amortizált bekerülési értéken kerültek kimutatásra. A fennmaradó állomány (mindössze 1,1 százalék) esetében kellett kötelezően valós értékelést alkalmazni, mely értékváltozás az eredménnyel szemben jelent meg. A 2018. év végi teljes hitelállományon belül az amortizált bekerülési értéken értékelt hitelek aránya 0,3 százalékponttal 99,2 százalékra emelkedett.

A hitelek esetében valós értékelést kell alkalmazni például akkor, ha a szerződésben szereplő referenciakamat az IFRS9-standard B4.1.9. pontja szerinti tőkeáttételt tartalmaz, mely a futamidő alatt felnagyíthatja a piaci referenciakamatok árváltozását (pl. piaci indexhez kötött referencia kamat), az így keletkező pénzáramok pedig már

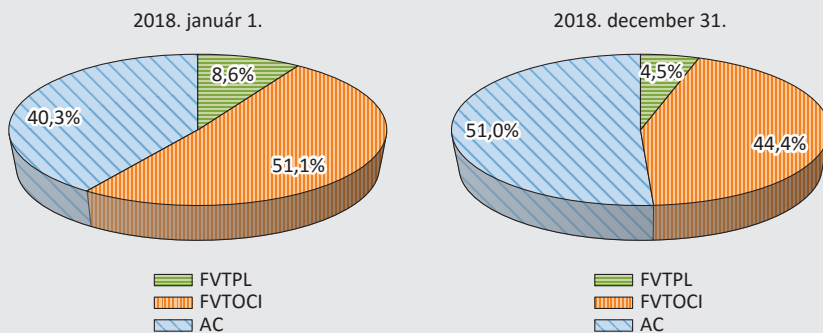
¹⁴ Solely payments of principal and interest: annak igazolása, hogy az instrumentum a futamidő alatt csak tőke- és az ehhez közvetlenül kapcsolódó kamatkifizetést tartalmaz.

nem biztos, hogy megfelelnek a kamat szűken értelmezett fogalmának. Szintén a kötelezően valósan értékelt kategóriában kerültek elszámolásra a már bekerüléskor értékvesztett, ún. POCI¹⁵ típusú kitétségek, amit Magyarországon a korábban forintosított, de nemteljesítő devizaalapú jelzáloghitelek esetében kell alkalmazni, s amiről az MNB is kiadott egy közleményt¹⁶. Összességében ezen kitétségek értékelési hatása alacsony állományuk miatt sem jelentős.

3.1.2. Értékpapírok

A hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok esetében lényeges eltérés a hitelekhez képest az, hogy az állomány közel fele valósan értékelt. A bankok értékpapír-portfólijában – a biztonságos működés miatt – szinte kizárólag állampapírok találhatók, melyek piaci ára napi szinten mérhető. A 3. ábrán látható, hogy év elején az értékpapírokon belül az egyéb átfogó eredménnyel szembeni valós értékelés (FVTOCI) volt a leginkább elterjedt értékelési kategória, míg év végére már az amortizált bekerülési értéken nyilvántartott állomány került többségbe:

3. ábra
Az értékpapírok értékelési módja

Forrás: Az MNB (2018a) alapján elrendelt adatszolgáltatás

¹⁵ Purchased or originated credit-impaired financial assets (Értékvesztéssel vásárolt vagy keletkeztetett pénzügyi eszközök)

¹⁶ <https://www.mnb.hu/letoltes/forintositas.pdf>

Az egyéb átfogó eredménnyel szembeni értékelést az indokolja, hogy ezen likvid értékpapírok esetében a szerződéses cash flow-k begyűjtése mellett megjelenik az értékesítési cél is az üzleti modellben. Az értékesítési cél megjelenhet – többek között – az eszköz futamideje alatt hirtelen fellépő likviditási szükséglet biztosítása miatt, vagy a kedvező árfolyammozgások kihasználásából eredően is. A 2018. évi adatok alapján megállapítható, hogy az értékpapírok esetében csökkent a valóban értékelt értékpapírok aránya, ami részben a korábban nyereséges pozíciók realizálásából adódott.

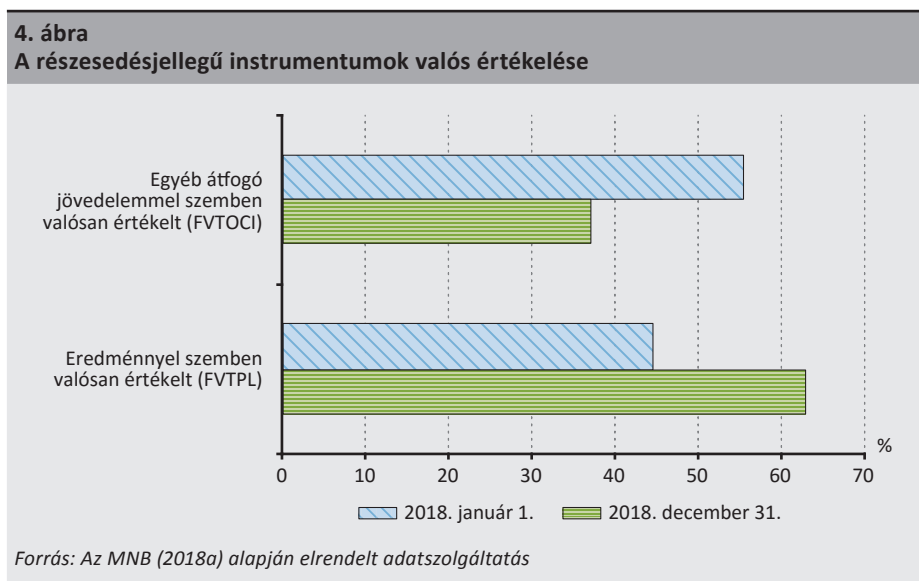
Egyéb átfogó jövedelem

Az egyéb átfogó jövedelem (OCI, Other Comprehensive Income) az üzleti évi eredménytől elkülönítetten jelenik meg. Olyan, még nem realizált, valós értékelésből eredő eredményelemeket takar, melyek a befektetők által leginkább figyelt üzleti évi eredményt volatilisssá tehetnék, ezért ezen tételek külön bemutatása indokolt a teljes átfogó jövedelem kimutatáson belül. Ide tartoznak többek között az ingatlanok piaci átértékeléséből adódó értékelési különbözetei, a részesedések/adósságinstrumentumok pozitív vagy negatív valós értékelési különbözetei, bizonyos fedezeti ügyletek valósérték-különözetei, a hitelintézet saját hitelkockázatának változásából eredő valósérték-korrekciók. Ezek halmozott összege jelenik meg közvetlenül a saját tőkében és a szavatoló tőkében is (halmozott egyéb átfogó jövedelemként), amiről még lesz szó a saját tőke tételek bemutatásánál. A két eredménykategória elkülönítése az osztalékfizetés szempontjából is fontos, mivel az csak a tárgyévi eredmény (net income) után lehetséges.

Az FVTOCI-értékpapírok a mérlegben mindig valós értéken kerülnek kimutatásra, a mindenkori piaci érték és az amortizált bekerülési érték különbözete pedig a saját tőkében belül, halmozott egyéb átfogó jövedelemként jelenik meg. Ezen tételek esetében itt kell elszámolni az értékelési különbözethez kapcsolódó halasztottadó-hatást is. Az OCI-val szemben értékelt értékpapírok értékelési különbözeteinek megállapításához a piaci érték mellett szükségszerű az amortizált bekerülési érték folyamatos nyilvántartása, mely az eredménykimutatásban közölt kamatbevételek elszámolási alapját is jelenti. Az instrumentum kivezetésekor a tőkében nyilvántartott értékelési különbözet realizálódik, így azt át kell vezetni az egyéb átfogó jövedelemből a tárgyévi eredménybe. Az FVTPL-értékpapírok között jellemzően a már eredendően kereskedési céllal (előre meghatározott, rendszeres és gyakori értékesítések) tartott papírok szerepelnek, de ez esetben is van lehetőség a valós érték opció alkalmazására a kezdeti bekerüléskor. Az egyes értékelési kategóriák közötti utólagos átsorolásra csak kivételes esetben, üzleti modell megváltozása esetén van lehetőség, ami a szabályozói arbitrázs lehetőségét is korlátozza (pl. nem realizált veszteség felmerülése esetén a valóban értékelt instrumentum átsorolása amortizált bekerülési értékelésre).

3.1.3. Részesedések

A tulajdonosi részesedést megtestesítő instrumentumokat alapvetően kötelező valósan értékelni. Bizonyos esetekben adható felmentés, például a konszolidációs körbe bevont részesedések esetében. Amennyiben a valós érték megbízhatóan nem becsülhető, úgy a bekerülési érték szemlélet alkalmazása megengedett a valós érték legjobb becsléséhez. A részesedések valós értékelési módszereinek megoszlását a 4. ábra szemlélteti:

A 2018. év végi adatszolgáltatások alapján megállapítható, hogy az eredménnyel szemben valósan értékelt részesedések aránya jelentősen növekedett. A részesedések eszköz oldalon a mindenkori valós értéken szerepelnek, míg forrás oldalon az értékelési különbözete az eredménnyel vagy egyéb átfogó eredménnyel szemben értékelve jelennek meg. Utóbbi esetben a valós érték és az amortizált bekerülési érték mindenkori (pozitív/negatív) különbözeteként jelenik meg az egyéb átfogó eredményben. Ezen részesedések esetében kivezetéskor nincs lehetőség a tárgyévi eredménybe visszavezetni az értékelési különbözetet (az adósságinstrumentumok esetében ezt meg kell tenni), az a mindenkori tőke részét képezi.

3.1.4. Származtatott ügyletek

Az IFRS-t először alkalmazó bankok esetében új elemnek tekinthetők a mérlegben a származtatott ügyletekhez kapcsolódó értékelési különbözete. A korábbi magyar számviteli előírásokhoz képest ez annyiban tekinthető újdonságnak, hogy már egyrészesen kötelező – és nem csak választási lehetőség – a valós értékelés alkalmazása. A derivatívák esetében a valós értékelésből származó különbözeteiket a tárgyévi

eredménnyel szemben kell elszámolni, az eszközök (nyereségjellegű pozitív értékelési különbözet) vagy a források (veszteségjellegű negatív értékelési különbözet) között. A bankok, jellemzően hitelintézeti partnerekkel szemben, tőzsdén kívüli ügyleteket kötnek kereskedési vagy fedezeti céllal (pl. kamat-, devizacsere-típusú ügyletek). Az IFRS9 előírásai alapján a fedezeti kapcsolatba vonásnak azonban szigorú szabályai vannak. Ezért a gazdasági értelemben vett fedezeti ügyletek sok esetben¹⁷ kereskedési célúként szerepelnek a bankok mérlegben, a fedezeti dokumentáció vagy éppen a fedezeti hatékonyság hiánya miatt. A fedezetbe vonást az is megnehezíti, hogy a fedezeti kapcsolatot már az ügyletek bekerülésekor részletesen dokumentálni kell, és a fedezeti hatékonyságot folyamatosan be kell mutatni (*E&Y 2014*). Ez azt is jelenti, hogy a fedezeti kapcsolat létrejötte esetén a fedezeti ügylet valós értékének változása és a fedezett ügylet valósérték-változásának a futamidő alatt szorosan együtt kell mozognia, ellentétes irányban (hatékonynak kell lennie). A származtatott ügyletek valós értékének meghatározása jellemzően valamilyen értékelési input (pl. az instrumentum értékelését meghatározó piaci hozamgörbe) figyelembevételével, a várható pénzáramokat diszkontálva történik.

3.1.5. Halasztott adók

A halasztott adó számviteli kezelésére vonatkozó előírásokat az IAS12 (International Accounting Standards, IAS) jövedelemadók standard tartalmazza (*Európai Bizottság 2012*). Mivel a felügyeleti kezelése is speciális, ezért indokolt részletesebben is bemutatni az eltéréseket. A halasztott adó az eszközök és források számviteli- és adótörvények általi különböző értékeléseiből ered (pl. valós értékelés után felmerülő átmeneti különbözetek). Az így keletkező értékelési különbözetek jövőbeli adóhatása jelentkezik halasztott adóként. A halasztott adókövetelések közé tartoznak még a fel nem használt negatív adóalapok és adójóváírások, melyek felhasználhatók a későbbi adókötelezettségek csökkentésére.

A halasztott adó követelés- vagy kötelezettségjellege függ az átmeneti különbözet típusától (nyereség- vagy veszteségjellegű), illetve az alapul szolgáló mérlegtétel fajtájától (eszköz/forrás). Ezek alapján megkülönböztethetők levonható (halasztott adókövetelést keletkeztet) vagy adóköteles (halasztott adókötelezettséget keletkeztet) különbözetek. Az átmeneti különbözetek jellegét a 6. táblázat foglalja össze:

¹⁷ A kereskedési célúként besorolt ügyletek értékelési különbözeteinek mintegy 30 százaléka gazdasági fedezeti célú ügyletkezhez kapcsolódott (MNB 2018. év végi F10 konszolidált adatszolgáltatás alapján).

6. táblázat**Az átmeneti különbözetek típusai**

	Eszköz	Forrás
Könyv szerinti érték > Adóérték	Adóköteles	Levonható
Könyv szerinti érték < Adóérték	Levonható	Adóköteles
Könyv szerinti érték = Adóérték	Semleges	Semleges

Forrás: Az IAS12 alapján szerkesztve

Halasztott adókövetelések lehetnek például az adótörvény által el nem ismert értékvesztések/céltartalékok, eszközoldali valós értékelés negatív értékelési különbözetei után számolt adóhatások. Halasztott adókötelezettségként merülhet fel az eszköz oldali valós értékelés pozitív értékelési különbözete, fejlesztési tartalék képzése (*BDO 2014*). Az elszámolt halasztott adókövetelés a jövőben fizetendő adókötelezettséget csökkenti, míg a halasztott adókötelezettség a jövőben megfizetendő adót fogja növelni. Speciális szabály, hogy az egyéb átfogó jövedelemben kimutatott tételek halasztott adóját a mérlegben, az adott tételhez kapcsolódóan kell kimutatni. Ilyen eset például az OCI-val szemben valósan értékelt állampapírok pozitív valós értékelési különbözete utáni (átmeneti különbözet) halasztott adófizetési kötelezettség.

A prudenciális szabályozás (*CRR 36. és 48. cikkei*) a halasztott adókövetelésekben rejlő nagyfokú bizonytalanságok (üzleti terveken alapuló – évenként változó mértékű – felhasználhatóság, időkorlátok, adókulcsok változása) miatt szigorúbban kezeli az eredményt növelő halasztott adóköveteléseket. Ezeket a tételeket csoportosítani kell a CRR által meghatározott kategóriákba (jövőbeli nyereségtől függő/nem függő; átmeneti/nem átmeneti különbözet). A tétel jellegéből eredően, a tőke megfelelési mutató számszerűsítésekor kockázati súlyozás és/vagy szavatoló tőkéből való levonás alkalmazandó, melyet összefoglalóan *7. táblázat* mutat be.

7. táblázat**A halasztott adó típusai és felügyeleti kezelésük**

Halasztott adó	
Típusa	Felügyeleti kezelése a CRR szerint
Jövőbeli nyereségtől függő, nem átmeneti különbözetek (elhatárolt veszteség)	Teljes egészében le kell vonni a szavatoló tőkéből, kockázati súlyozásra ezért nincs szükség.
Jövőbeli nyereségtől függő átmeneti különbözetek	Meghatározott limitek (korrigált CET1 tőke 10, 15 százalék) felett levonandó, a limit alatti részre pedig megemelt kockázati súly alkalmazandó.
Jövőbeli nyereségtől nem függő átmeneti különbözetek	Nincs levonási kötelezettség, kockázati kitétségeként 100 százalék kockázati súlyozás alkalmazandó.
Adótűlfizetések; folyó évbéli, előző évekre visszakönyvelt negatív adóalap	Adóhatósággal szembeni tárgyévi követelés keletkezett, 100 százalék kockázati súlyozás alkalmazandó.

Forrás: a CRR 38–39. és 48. cikkekből kigyűjtve

3.2. Kötelezettségek

A bankok kötelezettségállományának összetételében az ügyfélbetétek részaránya a legmagasabb (közel 80 százalék). A 8. táblázat alapján megállapítható, hogy 2018-ban a kötelezettségek állománynövekedését is nagyrészt a betétállomány emelkedése okozta.

8. táblázat				
A kötelezettségek 2018. évi állományváltozása és szerkezete				
	2018. január 1.		2018. december 31.	
Kötelezettségek	Mrd Ft	%	Mrd Ft	%
Betétek	21 713	79,0	23 732	79,4
Felvett hitelek	3 667	13,3	3 697	12,4
Kibocsátott értékpapírok	1 084	3,9	1 244	4,2
Származtatott ügyletek	377	1,4	372	1,2
Egyéb kötelezettség	656	2,4	843	2,8
Kötelezettségek összesen	27 497	100	29 888	100

Forrás: Az MNB (2018a) alapján elrendelt adatszolgáltatás

Ezenfelül a forrás szerkezet kismértékű átrendeződése figyelhető meg a refinanszírozási hitelek oldaláról, a kibocsátott értékpapírok javára. Az eszköz oldalon látott banki hitelezés felfutását tehát jellemzően – a bankközi forrásoknál stabilabb – ügyfélbetét finanszírozta, ami likviditási szempontból kedvező. Forrás oldalon a betéteket és egyéb forrásokat is jellemzően amortizált bekerülési értéken értékelik, míg a derivatívák esetében (veszteségjellegű különbözetek) kötelező a valós értékelés. Kivételes esetben forrásoldali tételek esetében is van lehetőség az ún. valós értékelés opció alkalmazására, valamely számviteli inkonzisztencia fennállása esetén. Összességében elmondható, hogy a kötelezettségek döntő hányadánál az amortizált bekerülési értékelés (98,1 százalék) alkalmazandó, a valós értékelés csak opcionálisan (1,9 százalék), valamilyen fedezeti céllal jelenik meg, ezért az általában nem okoz jelentős értékingadozásokat.

3.3. Saját tőke

A saját tőke a bankok biztonságos működését szolgálja, ezért kiindulási alapot jelent a szavatoló tőke meghatározásakor. Jellemzően a már realizált tőkeelemek (pl. jegyzett tőke, tőketartalék, eredménytartalék) teljes egészében beszámíthatók, míg a nem realizált tőkeelemeket is tartalmazó halmozott egyéb átfogó jövedelmen belül – bizonyos esetekben – prudenciális korrekciókat kell alkalmazni. A saját tőke elemeit és változását a 9. táblázat mutatja be.

9. táblázat**A saját tőke 2018. évi állományváltozása és szerkezete**

	2018. január 1.		2018. december 31.	
	Mrd Ft	%	Mrd Ft	%
Saját tőke				
Befizetett jegyzett tőke	685	18,9	685	17,6
Névértéken felüli befizetés (ázsíó)	581	16,0	545	14,0
Halmozott egyéb átfogó jövedelem (OCI)	170	4,7	90	2,3
Eredménytartalék	1 527	42,2	1 738	44,7
Az üzleti év nyeresége vagy (-) vesztesége	412	11,4	515	13,2
Egyéb	246	6,8	314	8,1
Saját tőke összesen	3 620	100	3 885	100

Forrás: Az MNB (2018a) alapján elrendelt adatszolgáltatás

A 9. táblázat adataiból látszik, hogy a sajáttőke-növekedés a nyereséges működésből és az eredménytartalék emelkedéséből következett. Az OCI 2018. évi mozgásából (53 százalékos csökkenés) is látható, hogy az állomány rendkívül hektikus lehet, mivel döntően még nem realizált eredményelemeket tartalmaz (pl. a kamatok emelkedése esetén a valósan értékelt fix kamatozású értékpapírok valós értéke csökkenhet, vagy eladás esetén realizálódik a különbözet). A csökkenés is alapvetően a hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok értékelési különbözetéből eredt. Az OCI tartalék az egyéb átfogó eredménnyel szemben értékelt pénzügyi instrumentumok halmozott valós érték különbözetét jeleníti meg, de egyes fedezeti ügyletek valós értékelési különbözete is ide sorolandó (pl. cash flow fedezeti ügyletek hatékony része). A piaci ár alakulásától függően a pénzügyi instrumentumokhoz kapcsolódó valós értékkülönbözet pozitív és negatív is lehet.

Felügyeleti szempontól a halmozott egyéb átfogó jövedelemben kimutatott, nem realizált árfolyamnyereségek/veszteségek teljes egészében a szavatoló tőke részét képezik. Ezzel szemben a tárgyévi eredménnyel szemben elszámolt, nem realizált értékelési különbözetek (pl. devizaárfolyam-változás) hatása időben később, a beszámoló évközi/évvégi auditálása után jelenik meg, amennyiben a halmozott eredmény pozitív. Abban az esetben, ha a tárgyévi eredmény veszteséget mutat, azt azonnal le kell vonni a szavatoló tőkéből. Nemzetközi fórumokon sokáig nem volt egyetértés a valós értékelésből származó nem realizált eredményelemek beszámíthatóságának kérdésében, mivel többen is a korábbi, konzervatívabb számbavétel mellett érveltek (a veszteség levonandó a szavatoló tőkéből, azonban a nyereségelemek nem vehetők figyelembe (*Seregdi et al. 2015:65*). Végül a CRR lehetővé tette a nem realizált valós értékelési különbözetek teljeskörű számbavételét, ugyanakkor a számviteli és prudenciális szempontok eltéréseinek kezelésére továbbra is alkalmazandók prudenciális szűrők. Ezzel a korrekciós tételek köre – a korábbi heterogén gyakorlato-

kat követően – egységessé vált az európai intézmények¹⁸ szavatolótőke-számítási gyakorlatában (Seregdi 2015:24).

3.4. A prudenciális szűrők IFRS-specifikus elemei

A halmozott egyéb átfogó jövedelem teljes egészében része a szavatoló tőkének, ugyanakkor vannak olyan speciális összetevői, melyek eredményhatását (akár pozitív, akár negatív) indokolt kiszűrni, amiből a következő IFRS-specifikus elemek emelhetők ki:

- Cash flow fedezeti ügyletek tartaléka: azon fedezeti ügyletek pozitív vagy negatív valós értékét jelenti, melyek hatékonynak minősíthetők. A CRR 33.1 a) pontja szerint a nem valós értéken értékelt pénzügyi instrumentumok cash flow fedezeti ügyleteiből származó, nyereségekhez vagy veszteségekhez kapcsolódó valós értékelésből származó tartalékokat ki kell szűrni a szavatoló tőkéből. Ez az jelenti, hogy amennyiben a fedezeti ügylet valós értéke pozitív, azt le kell vonni, ha negatív, akkor azt hozzá kell adni a szavatoló tőkéhez. Amennyiben a fedezett tételben meglévő nyereség vagy veszteség realizálódik, akkor a fedezeti ügylet tartalékát át kell vezetni az eredménybe, így semlegesíti egymást a két tétel. A fedezeti ügylet nem hatékony részét – amennyiben a fedezeti ügylet valós értéke (pl.: +100) meghaladja a fedezett ügylet valós értékét (pl.: -80) – azonnal eredménnyel szemben kell elszámolni. Ilyen ügylet lehet például egy változó kamatozású kibocsátott kötvény (cash flow változásának) fedezése egy kamat-swap-ügylettel. Az ügylet célja, hogy a bank kivédje a kamatok megemelkedéséből adódó forrásköltség-növekedést, ezért a mindenkori változó kamatokat egy előre rögzített fix kamatra cseréli a futamidő alatt. Felügyeleti szempontból a problémát az jelenti, hogy az ügylet kimutatása így „féloldalas”: amíg az OCI-ban szerepel a fedezeti ügylet valós értéke, addig a fedezett tétel amortizált bekerülési értéken szerepel, így az azok cash flow-ihoz kapcsolódó valósérték-változások nem jelennek meg a mérlegben egészen addig, amíg a kötvényhez kapcsolódó cash flow-k realizálása meg nem történik. Ezért felügyeleti szempontból szükséges a nem realizált tételek szavatoló tőkéből való kiszűrése.
- Valós értéken értékelt kötelezettségekben, a saját hitelkockázat változásából származó halmozott nyereség vagy veszteség: a valós értékelés egy sajátos eleme, hogy a piaci tényezők mellett a bank saját hitelképességét (nemteljesítési kockázatát) is figyelembe kell venni a kötelezettségjellegű tételek valós értékelésekor. A kötelezettségek valós értékelésére üzleti modell alapon (kereskedési célúként tartott instrumentum), vagy a valós érték opció alkalmazása esetében kerülhet sor. A valósérték-változás saját hitelezési kockázatból származó részét (pl. kötvény kibocsátó kockázati felárának időközbeni emelkedésének hatása) OCI-tartalékban kell kimutatni, amennyiben az nem okoz jelentős számviteli inkonzisztenciát. Így

¹⁸ A CRR hatálya alá tartozó hitelintézetek és befektetési vállalkozások

előfordulhat olyan helyzet, hogy a bank saját hitelezési kockázat növekedése – a kötelezettségek értékének csökkenésén keresztül – a saját tőke növekedéséhez vezet. Ezen tételek elszámolása felügyeleti szempontból nem indokolható, mivel a bank felszámolása esetén az adós tényleges követelése nem csökken, ezért az így elszámolt tőkeelem veszteségviselő képességgel nem rendelkezik. Ezért a saját hitelkockázat megváltozásából eredő értékváltozásokat ki kell szűrni a szavatoló tőkéből (BCBS 2012).

- Származtatott ügyletekből eredő kötelezettségekhez kapcsolódó, a bank saját hitelkockázatából adódó valósérték-növekedés és -csökkenés: hasonló helyzet merül fel a kötelezettségjellegű derivatív ügyletek esetében is, amikor a bank hitelkockázatának romlása a kötelezettség valós értékének csökkenésén keresztül javítja az eredményt, ami nem kívánt pozitív hatást gyakorol a tőkehelyzetre is (BCBS 2012).

4. Értékvesztés az IFRS9-előírások szerint

4.1. Felügyeleti szempontok, tapasztalatok

Jelentős változást hozott az IFRS9-standardra történő átállás, mely az eszközök besorolásán és értékelésén túl az értékvesztési követelmények meghatározásában jelent előrelépést. Az IAS 39 standard (Európai Bizottság 2008) által használt korábbi, objektív bizonyítékokon alapuló, felmerült veszteség-értékvesztési koncepciót ugyanis felváltotta a várható veszteségen alapuló megközelítés, mely a válság során felmerülő „túl kevés, túl későn” megképzett értékvesztési problémára törekszik választ adni. Az IFRS9 általi várható veszteség koncepció ezért összességében csökkent a számviteli és a prudenciális várható veszteség között korábban fennálló különbséget (Balázs –Tardos 2006). Az átállástól a Bázeli Bizottság azt várja, hogy mérséklődjön a korábbi szabályozás prociklikus hatást erősítő jellege. Mivel a korábbi előírások csak a már felmerült veszteségek kimutatását írták elő, a gazdasági ciklusok leszálló ágában ez súlyosbította a bankok pénzügyi helyzetét, a hirtelen megképzett jelentős összegű értékvesztéseken keresztül (Novotny-Farkas 2015:31–32). A veszteségek kedvezőtlenül érintették és visszafogták a piaci szereplők kockázatvállalási hajlandóságát is. A felügyeleti cél azonban az, hogy a bankok tőkeerősek legyenek, és egy pénzügyi válság bekövetkezése esetén is támogassák a gazdasági növekedést a hitelezésen keresztül. Ezért szükséges, hogy időben készüljenek fel a várható veszteségek fedezésére, képezzék meg a szükséges értékvesztéseket, hogy az ne egyösszegben terhelje a bankok szavatoló tőkéjét. Ezt erősítik az időközben bevezetett tőkepuffer-intézkedések¹⁹ is, melynek keretében a bankoknak a gazdaság túlfűtöttsége esetén anticiklikus tőkepuffert kell képezniük, melyet a gazdasági visz-

¹⁹ A tőkepufferek az 1. és 2. pilléren felül tartandó makroprudenciális jellegű tőkeelőírások, melyeket a legjobb minőségű (CET1) tőkeelemekkel kell teljesíteni.

szaesés idejében felhasználhatnak a hitelezési tevékenységük fenntartása érdekében (MNB 2015). Az új standard az értékvesztés előretekinthető jellegét erősíti a különböző makrováltozók és scenárióelemzések megkövetelésével, az értékvesztési modellek megalkotásával, bővebb hitelezési információk figyelembevételével, valamint az értékvesztési szakaszok (ún. stage-ek) hármasságú tagolásával. Az értékvesztés megállapításához az alábbi főbb szempontok alapján kell az egyes portfólióelemek besorolását elvégezni:

1. szakasz: Azok az eszközök kerülhetnek ide, melyek eredendően alacsony hitelkockázatúak, vagy a hitelkockázat még nem növekedett meg jelentősen a bekerülés óta. A várható veszteséget a következő 12 hónapban várható nemteljesítésekből kiindulva kell számszerűsíteni (12 havi várható veszteség). A nulla összegű értékvesztést a standard nem zárja ki, de az csak kivételes esetben alkalmazható.

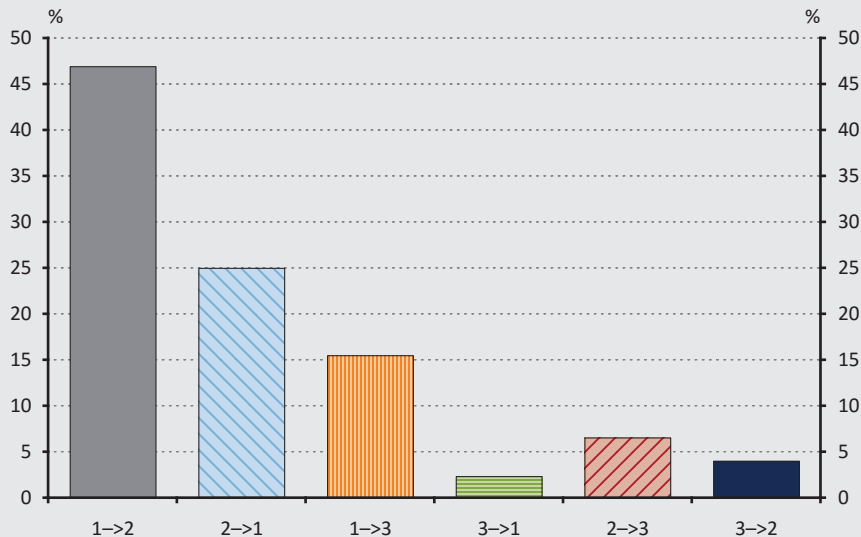
2. szakasz: Amennyiben a bekerülés óta jelentősen megnövekedett az ügylet hitelkockázata (ún. alulteljesítő tételek), azt át kell sorolni a 2. szakaszba. Minden esetben elvárható, hogy az adós- és ügyletminősítés keretében elérhető monitoringinformációk teljeskörűen figyelembevételre kerüljenek. Jellemzően a nemteljesítési valószínűség (PD²⁰) növekedésének mértéke alapján azonosítható a változás. A 2. szakasztól kezdődően az ügylet teljes élettartamára (a teljes élettartam során felmerülő nemteljesítésből eredő várható veszteségekre) meg kell képezni az értékvesztést. Az eredendően alacsony hitelkockázatúnak minősített eszközökre nem kell a hitelkockázat növekedést azonosítani, azonban erre is csak kivételes esetben kerülhet sor.

3. szakasz: Amennyiben az ügylet számviteli értelemben értékvesztettnek (impaired) minősíthető, úgy át kell sorolni a 3. szakaszba, melyekre a standard konkrét példákat is ad (pl. az ügyfél pénzügyi nehézségei, felszámolás megindulása). A számviteli impaired kategória nagyságrendileg azonos az IAS39 szerinti objektív bizonyítékok alapján megképzett értékvesztéssel, ezért a 2. szakaszban elszámolt többlet-értékvesztés jelentheti a legnagyobb változást a korábbiakhoz képest. Az egyes kategóriák természetesen nem statikusak, folyamatos mozgásban vannak (5. ábra).

²⁰ Probability of default (nemteljesítési valószínűség): annak a valószínűsége, hogy az ügyfél egy éven belül nemteljesítővé válik.

5. ábra

A 2018. évi mozgások megoszlása az egyes értékvesztési szakaszok között

Forrás: Az MNB (2018a) alapján elrendelt adatszolgáltatás

A 2018. évi mozgásokat elemezve látható, hogy a leggyakoribb át- és visszasorolás az 1. és 2. szakasz között történik, a mozgások 72 százaléka ehhez a két kategóriához kapcsolódik. A visszasorolás esélye annál alacsonyabb, minél magasabb értékvesztési szakaszba került az instrumentum. Míg a 2. szakaszból az 1. szakaszba történő javuláshoz a mozgások 25 százaléka kapcsolódott, addig a 3. szakaszból való felépüléshez már csak a mozgások 6 százaléka kapcsolható. Előfordulhat, hogy rögtön két kategóriát (1. és 3. szakasz között) vált az instrumentum, de ez a jelenlegi felívelő hitelezési ciklusban jóval ritkább, általában a fokozatos romlás a megfigyelhető.

Az 1–2. szakaszokban a csoportos, portfóliószintű minősítés jellemző, míg a 3. szakaszban előtérbe kerül az egyedi, üzletszinten történő értékvesztésképzés, a veszteségre utaló egyedi információk jobb elérhetősége következtében. A csoportszintű értékvesztés megállapításánál fontos követelmény az azonos hitelkockázati karakterisztikával rendelkező, homogén portfóliók előzetes kialakítása, a várható veszteség kalkulálása pedig a megfigyelt nemteljesítési valószínűségek (PD), nemteljesítéskori veszteségráták (LGD²¹) és a nemteljesítéskor várható kitétségek (EAD²²) figyelembevételével történik, jellemzően értékvesztési modell alapon (pl. historikus vesz-

²¹ Loss given default: nemteljesítés esetén várható veszteségrátája: az ügyfél nemteljesítéséből adódó veszteségnek a nemteljesítés időpontjában fennálló kitétséghöz viszonyított aránya.

²² Exposure at default: nemteljesítéskori kitétség, a nemteljesítési (default) esemény bekövetkezésekor fennálló kitétség.

teségrátákból kiindulva). A múltbeli tapasztalati adatok azonban csak kiindulási alapként szolgálhatnak, azokat a standard elvárása alapján ki kell igazítani, a hitelezési ciklust, a jövőbeni várakozásokat is figyelembe véve, ami az egyik legnagyobb kihívást jelenti a bankoknak.

Az új elvárások közé sorolható még többek között a makrováltozók figyelembevétele, a legalább két scenárió (pozitív, negatív kimenetelű) elkészítése, és a kapcsolódó valószínűségi súlyok meghatározása is. Fontos követelmény a modellek utólagos tesztelése, mely szerint az értékvesztési modell eredményeit évente össze kell hasonlítani (visszamérni) a tényleges tapasztalati adatokkal. A modell feltevéseit adott esetben korrigálni kell, ami egy iterációs folyamatnak tekinthető, a visszamérés eredményeit pedig egy belső, de független szervezeti egységnek rendszeresen jóvá kell hagynia. Ez a követelmény megjelenik a *CRR 174. d)* pontjában, a felügyeleti tőkeszámításban használt belső ügyfélminősítésen alapuló (IRB, Internal rating based) paraméterek esetében is.

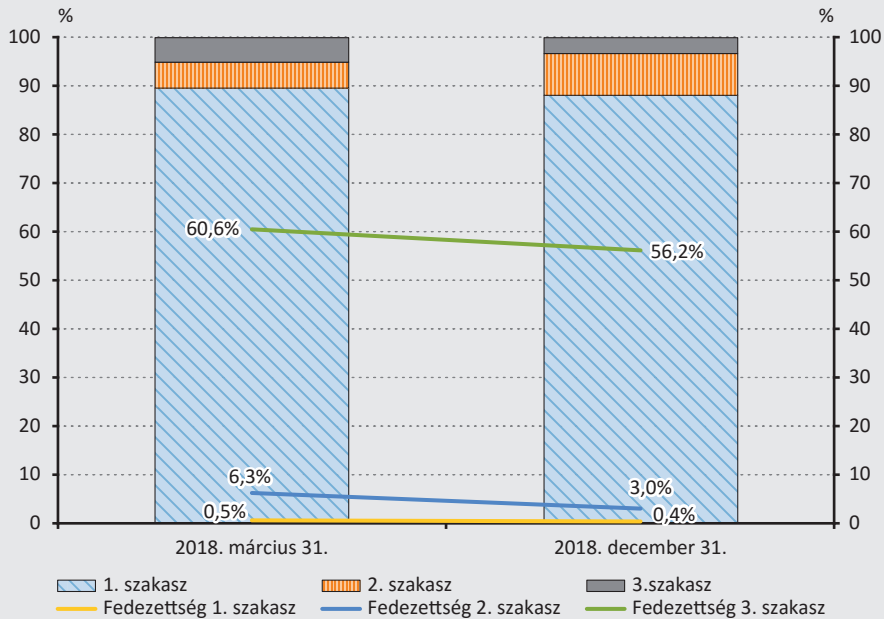
A felügyeleti monitoring során kiemelt figyelmet érdemel az egyes értékvesztési szakaszok és a késedelmes tételek kapcsolata. A standard ugyanis azzal a megcáfolt feltételezéssel él, hogy a hitelkockázat jelentős megemelkedése legkésőbb 30 napon túli késedelemnél bekövetkezik (2. szakaszba átsorolás), illetve 90 nap után az ügylet értékvesztetté válik (3. szakaszba átsorolás). Ezért, amennyiben az átsorolás és a kapcsolódó magasabb értékvesztésképzés nem történik meg, azt meg kell tudni indokolni. Egy másik fontos ellenőrzési szempont a nemteljesítéshez használt definíciók összehasonlítása²³, mivel a gyakorlatban jelentős definíciós eltérések lehetnek (*Bholat et al. 2016:23–25*), melyeket rögzíteni kell. Célszerű lehet az egymáshoz közeli definíciók összehangolása (pl. a számviteli impaired és a felügyeleti nemteljesítő fogalmak). Kiemelt szempont a hitelezési kockázat megnövekedésének időbeni azonosítása, melynek során az összes releváns, rendelkezésre álló és előretekintő információ figyelembevétele elvárt, s amiről MNB vezetői körlevél²⁴ is megjelent.

Felügyeleti szempontból fontos kérdés a hitelportfólió értékvesztési szakaszok közötti megoszlása, valamint a kapcsolódó értékvesztéssel való fedezettségi szint mértéke is követendő, melynek 2018. évi alakulását a *6. ábra* mutatja be.

²³ MNB-rendelet szerinti „nemteljesítő” (*MNB 2016*), CRR 178. cikke szerinti „default”, IFRS A. függelékében szereplő „értékvesztett”

²⁴ Vezetői körlevél az IFRS9-standard alkalmazásában a makrogazdasági információk felhasználásáról és a hitelkockázat jelentős növekedését jelző tényezőkről (<https://www.mnb.hu/letoltes/ifrs9-vezetoi-korlevel.pdf>).

6. ábra
A hitelportfólió megoszlása és az értékvesztés fedezettsége szakaszonként

Forrás: Az MNB (2018a) alapján elrendelt adatszolgáltatás

A 6. ábra adataiból látszik, hogy a teljes banki portfólió mintegy 90 százaléka tartozik a legkedvezőbb 1. szakaszhoz, ahol még nem azonosítható jelentős hitelkockázat-növekedés. Emiatt az értékvesztés-fedezettség is itt a legalacsonyabb, átlagosan 0,5 százalék. A 2018. évet tekintve, év végére a 2. szakasz részaránya növekedett, ugyanakkor ez az átlagos értékvesztés-fedezettség csökkenésével járt együtt, amiben szerepet játszhatott az újonnan bevezetett modellalapú módszertanok finomhangolása is. Az értékvesztéssel való fedezettség a 2. és 3. szakaszban némileg csökkent év végére. Felügyeleti szempontból kiemelten fontos az állományok rendszeres nyomon követése, a piaci átlagtól való eltérések elemzése.

Az átállással kapcsolatos eddigi tapasztalatok azt jelzik, hogy az IFRS9 által megkövetelt várható veszteség meghatározásánál legfőképp a tőkeszámításban sztenderd módszertant használó (PD-, LGD-faktort korábban nem modellező) kisebb bankok szembesültek a legnagyobb kihívással. Általános problémát jelent esetükben a múltbeli tapasztalati adatokhoz kapcsolódó adatbázisok hiánya, a modellek kialakításához szükséges humán- és IT-erőforrás biztosítása. Az áttérés kapcsán a standard ugyan lehetőséget nyújt egyszerűsítésekre (pl. késedelmi napok száma alapján történő besorolás) azonban hangsúlyozza, hogy az inkább kivételként, és nem ál-

talános jelleggel alkalmazandó. A hiányzó tapasztalati adatok pótlása jellemzően külső, vásárolt adatbázisokkal oldható meg. A hitelezési kockázat növekedése az esetek többségében már az ügylet késedelmessé válása előtt bekövetkezik, mivel a késedelem – a standard szerint – többnyire csak utólagos tünete az ügyfél fizetési nehézségeinek, így nem alkalmas az előretekinthető jelleg érvényesítésére. A hitelkockázat-növekedés időben történő azonosításához azonban kiterjedt ügyfélminősítési és monitoringrendszerre van szükség, ami a kockázatkezelési eszközök folyamatos fejlesztését igényli.

Az IRB-módszert alkalmazó bankok már az átállás előtt rendelkeztek értékvesztési modellekkel, melyekben már korábban számszerűsíteniük kellett a várható veszteség alapját képező kockázati paramétereket (PD, LGD, EAD). A paraméterek becslése során a számviteli és prudenciális célok azonban itt is eltérőek (10. táblázat).

10. táblázat			
Kockázati paraméter-becslések számviteli és prudenciális eltérései			
		IFRS9	CRR
PD	Mérési időszak	12 havi (stage 1) élettartami (stage 2,3)	12 havi
	Ciklusérzékenység	Gazdasági ciklusokra érzékeny (PIT), előretekinthető információkkal (makroindikátorok)	Gazdasági ciklusokon átívelő (TTC)
LGD/EAD	Becslés alapja	Aktuálisan várható gazdasági ciklushoz igazodó becslés előretekinthető információkkal (makroindikátorok)	Gazdasági recesszió alapuló (downturn) becslés

Forrás: BCBS 2016

A PD-modellezésben kétféle megközelítés alakult ki a nemzetközi gyakorlatban: a felügyelet által elvárt gazdasági (hitelezési) ciklusokon átívelő szemlélet (TTC, through the cycle), valamint a ciklusok változását figyelembe vevő, a közeljövő változásait megragadó módszer (PIT, point in time). Az IFRS9 értékvesztési logikája a PIT-módszertanhoz áll közelebb. A PIT-szemlélet a hitelezési ciklus változásait figyelembe veszi, ezért volatilisabb értékvesztést eredményez. Ezzel szemben a TTC egy ún. legrosszabb helyzet (worst case scenario) alapján értékeli az adós bedőlési valószínűségét, ami egy cikluskéntől független, kiegyensúlyozottabb értékvesztés-szintet jelent. Ebből adódóan a PIT-szemléletű ügyfélminősítési kategória (rating) a hitelezési ciklussal együtt javul és romlik, míg a TTC rating egy viszonylag konstans kockázati értéket vesz fel. A PD-becslés időhorizontja is eltérő: a felügyelet 1 évre előretekinthető PD-becslést kér, míg a számvitelben az ügylet teljes élettartama alatt várható bedőlési valószínűségeket is figyelembe kell venni. A nemteljesítéskori veszteség becslésekor a felügyeleti megközelítés esetében a stresszhelyzeti, recessziós szemlélet (ún. downturn LGD) érvényesül, ezzel szemben a számvitelben az előretekinthető

jelleg dominál (pozitív és negatív információkat is figyelembe kell venni). Ezért az IRB-módszert alkalmazók esetében csak kiindulási alapként vehetők figyelembe az eddigi várható veszteség paraméterek, mivel azokat csak átalakítással vagy párhuzamos rendszerek létrehozásával lehet a számviteli igényekre alakítani. A számviteli várható veszteség a ciklusokra való érzékenysége miatt eredményezhet magasabb és alacsonyabb értéket is a felügyeleti által elvárt várható veszteséghez képest.

Összefoglalva, a PD-paraméter tekintetében a számviteli megközelítés a konzervatívabb, míg az LGD-, EAD-paraméterek esetében a felügyeleti paraméterek tekinthetők óvatosabbnak. A PD-paraméter érzékenysége miatt azonban a Bázeli Bankfelügyeleti Bizottság szerint a számviteli várható veszteség több esetben meghaladhatja a felügyelet által számított értékeket, különösen a gazdasági ciklus leszálló ágában, az élettartami PD-k jelentős növekedése következtében (BCBS 2016:11). Az értékvesztések előrettekintő jellege ugyan növekszik, de az összehasonlíthatóság biztosítása és az egységes implementálás a korábbiaknál nagyobb kihívást jelent majd (Gebhardt – Novotny-Farkas 2018:2).

4.2. Az IFRS9-értékvesztéstöbblet kezelése a felügyeleti tőkemegfelelés során

Felügyeleti szempontból fontos kérdés, hogy az IFRS9 alatt az átálláskor megképzett többlet-értékvesztések (jellemzően 1. és 2. szakaszban) hogyan befolyásolják a szavatoló tőkét és a kockázati kitettségeket. A szabályozó hatóságok a szigorúbb megközelítés miatt attól tartottak, hogy az addicionális értékvesztés elszámolása hirtelen negatívan befolyásolhatja a szavatoló tőke összegét. Ezért a CRR 473a. cikkének átmeneti rendelkezései lehetőséget biztosítanak arra, hogy a 2018. január 1-én fennálló, egyszeri negatív értékvesztéshatást a bankok átmenetileg korrigálják a szavatoló tőkékben (statikus szemlélet). Az átmeneti rendelkezések alapján 5 év alatt fokozatosan csökkenő módon kell figyelembe venni az értékvesztések visszaírt értékét (2018: 95%; 2019: 85%; 2020: 70%; 2021: 50%; 2022: 25%). Ez azt jelenti, hogy míg 2018-ban a visszaírt különbözet 95 százaléka beszámítható a szavatoló tőkébe, addig 2023-tól már a teljes összeget figyelmen kívül kell hagyni. A teljes kép bemutatásához azonban a tőkében visszaírt értékvesztésekkel a kockázati kitettségeket meg kell növelni a sztenderd módszert alkalmazók esetében, mivel a tőkészámítás kiindulóalapot az egyes eszközök nettó (mindenkori értékvesztéssel csökkentett) értéke jelenti. Ezt egészíti ki az ún. dinamikus szemlélet, mely alapján az egyszeri hatáson túlmenően figyelembe vehető az 1. és 2. értékvesztés szakaszban történő későbbi (2018. január 1. utáni), esetleges értékvesztés-növekmény hatása. A számítást a dinamikus módszert alkalmazók esetében negyedévente újra el kell végezni. Ezzel biztosítható, hogy az időközben megugró értékvesztés is csak fokozatosan terhelje a szavatoló tőke összegét. A számítási módszerek összehasonlítását a 11. táblázat szemlélteti:

11. táblázat**A szavatolótőke-korrekciók elszámolása**

(2018. december 31.)

Értékvesztés-növekmény típusa	Választott módszer	
	Statikus	Dinamikus
IFRS9 – IAS39 (2018. január 1-jén)	x	x
Δ Stage 1–2 (2018. január 1. – 2018. december 31. között)		x

Forrás: CRR 473a alapján

Az átmeneti rendelkezések alkalmazása opcionális, és mindössze néhány piaci szereplő élt a lehetőséggel. A szektorszintű tőke megfelelésre gyakorolt hatást a 12. táblázat mutatja.

12. táblázat**A CRR átmeneti rendelkezéseinek hatása a tőke megfelelési mutatóra**

(2018. december 31.)

	Átmeneti rendelkezésekkel	Átmeneti rendelkezések nélkül
Szavatoló tőke (Mrd Ft)	3 262	3 248
Kockázati kitétség értéke (Mrd Ft)	16 429	16 450
Tőke megfelelési mutató (%)	19,85	19,74

Forrás: Az MNB (2018a) alapján elrendelt adatszolgáltatás

Az adatok alapján kijelenthető, hogy az átmeneti rendelkezések miatti korrekciók hatása a bankok 2018. évi tőke megfelelési mutatójára minimális (–0,11 százalékpont).

4.3. Értékvesztéshatások kezelése a hitelkockázati tőkekövetelmény számítására alkalmazott módszerek szerint

A bankoknak a tőke megfelelésük értékeléséhez – előre rögzített szabályok alapján – számszerűsíteniük kell a teljes kockázatkitétség-értéküket, melynek legjelentősebb része a hitelkockázatokra számolt kitétségérték. A szabályozó két módszert biztosít ezen kockázatok számszerűsítéséhez. A sztenderd módszert, mely előre meghatározott kockázati súlyokat rendel a különböző hitelezési kockázatot megtestesítő kitétségértékekhez. A fejlettebb kockázatkezelési rendszerrel rendelkező bankoknak, felügyeleti engedély mellett, lehetőségük van belső minősítésen alapuló módszerek használatára. Az átmeneti rendelkezéseket nem alkalmazó szereplők szavatoló tőkéjét eltérően érintette az átállás, attól függően, hogy a tőkekövetelmény meghatározásához milyen módszert alkalmaznak.

4.3.1. Értékvesztéshatások sztenderd módszer szerinti kezelése

A sztenderd módszert alkalmazó hitelintézetek a nettó (értékvesztéssel csökkentett) kitétségből indulnak ki a nem várható veszteségek számszerűsítéséhez. Ennek oka, hogy a szabályozás ez esetben a számvitel által elszámolt értékvesztést tekinti a várható veszteségekre megképzett fedezetnek. A CRR-rendelet az értékvesztések tekintetében megkülönböztet általános és speciális hitelkockázati kiigazítást, mely fogalmat a számvitel ugyanakkor nem használja. Az ún. általános hitelkockázati kiigazítások a kockázati kitétséjük 1,25 százalékáig beszámíthatók a járulékos tőke összegébe. Az IFRS9 értékvesztés-kategóriák közül a 1. és 2. szakasz esetén megállapított értékvesztések esetében merülhet fel, hogy annak általános (még fel nem merült veszteségekre képzett) jellege miatt esetleg beszámítható lenne a járulékos tőkébe. Az *EBA (2017)* ugyanakkor egyértelműen állást foglalt a kérdésben, miszerint az IFRS9 keretében megállapított értékvesztések specifikus értékvesztésként kezelendők, mivel azok egyértelműen hozzárendelhetők egy adott kitétséghöz. Továbbá ezen értékvesztések nem felelnek meg a CRR azon követelményének, hogy azok szabadon és korlátozás nélkül felhasználhatók lennének a veszteségek fedezésére. Magyarországon korábban az általános kockázati céltartalék tartozott ebbe a kategóriába, de ezen állományok nagy része már kivezetésre került. Az eltérő megközelítés miatt az értékvesztés-növekmény elszámolása a sztenderd módszert alkalmazókat hátrányosabban érinti, mivel az átálláskor számszerűsített várható veszteségek miatti értékvesztéstöbblet a saját tőke (eredménytartalék) csökkenésén keresztül a szavatoló tőkét is mérsékli (átmeneti rendelkezések alkalmazása nélkül). Továbbá általános hitelkockázati kiigazításokként nem vehetők figyelembe a 1. és 2. szakaszba sorolt értékvesztések, így nem jelentenek addicionális puffert a veszteségek fedezéséhez (*Deloitte 2016:5–9*).

4.3.2. Az értékvesztéshatások IRB-módszer szerinti kezelése

A tőkekövetelményt IRB-módszerrel meghatározó hitelintézeteknek a bruttó kitétségből kell kiindulniuk a várható veszteségértékek meghatározásakor, a részben saját, részben felügyeleti paraméterek alapján meghatározott várható veszteséget pedig össze kell hasonlítaniuk a megképzett értékvesztéssel. Amennyiben a várható veszteség magasabb, úgy a keletkező értékvesztéshiányt le kell vonni a CET1 tőkéből, az esetleges értékvesztéstöbblet pedig korlátozottan beszámítható a járulékos tőkébe (az IRB-módszertannal számszerűsített hitelkockázati kitétségek 0,6 százalékáig). Az értékvesztés során a teljes (általános és specifikus) értékvesztés-állományt figyelembe kell venni. Az IRB-módszertant alkalmazók ezért az IFRS9-átállásakor felmerülő értékvesztésigényt a szavatoló tőkéjükben (pl.: a korábban levont hiány csökkentésével) kompenzálhatják, a többlettel rendelkező hitelintézetek pedig a járulékos tőkébe való korlátozott beszámítás révén részben kompenzálhatják a növekvő értékvesztésigényből fakadó terheket. Az egyetlen korlátozó feltétel a *CRR 159.* cikke szerint, hogy a nemteljesítő ügyleteken jelentkező értékvesztéstöbblet nem használható fel a teljesítő ügyleteken jelentkező értékvesztéshiány fedezésére.

Mindezek fényében megállapítható, hogy hosszabb távon az IFRS9 típusú értékvesztések tőkeszámításban történő figyelembevételének felülvizsgálatára lesz szükség a különböző módszerek közötti egységesebb kezelés érdekében.

4.3.3. Az IFRS9-átállás hatása a bankok tőke megfelelési helyzetére

A 13. táblázat az IFRS9-átállás első napi (2018. január 1-i) hatását mutatja be, a bankok tőke megfelelési mutatójára (TMM), a tőkeszámításra alkalmazott módszertan szerinti bontásban:

13. táblázat								
Az IFRS9-átállás hatása a bankok tőke megfelelésére								
(2018. január 1.)								
	Szavatoló tőke	IFRS9-átállás miatti tőkekorrekció	Korrigált szavatoló tőke	Kockázati kitéttisé-gérték	Korrigált kockázati kitéttisé-gérték	TMM	Korrigált TMM	IFRS9-átállás TMM-hatása
	Mrd Ft					%		
IRB bankok	1 148	-7,7	1 140	5 703	5 703	20,13	20,00	-0,13
Sztenderd bankok	2 133	-52,5	2 081	12 029	11 977	17,73	17,37	-0,36
Összesen	3 282	-60	3 221	17 732	17 680	18,51	18,22	-0,29
Forrás: konszolidált, éves auditált adatok alapján								

Az elemzés konszolidált, 2017. év végi auditált beszámoló adatokon és az átállás első napján (2018. január 1.) jelentett átértékeléseken alapul, a CRR átmeneti rendelkezései nélkül számolva. Az IFRS9-átállás miatti tőkekorrekció a bankok 2018. év végi konszolidált IFRS-beszámolóiban közzétett adatokból (konszolidált saját tőke változása IFRS9 miatt soron kimutatott állományok) indult ki, mely így az esetleges évközi felülvizsgálatok hatását is tartalmazza. A 13. táblázat adataiból látható, hogy a bankok tőke megfelelésére összességében nem volt jelentős hatással az IFRS9-standardra történő áttérés (-0,29 százalékpont). A csökkenés mértéke ugyanakkor az IRB bankok esetében kisebb volt (-0,13 százalékpont), ami részben a többlet-értékvesztések szavatoló tőkében történő kedvezőbb kezelésével magyarázható.

4.4. Az értékvesztés és a felügyeleti tőkeigény kapcsolata

Felügyeleti szempontból fontos elemezni és rendszeresen nyomon követni a banki portfóliók értékvesztéssel való fedezettségét, mivel csak ezt követően állapítható meg a nem várt veszteségek fedezetére szolgáló tőkekövetelmény. A felügyeleti

hatóságok a 2. pillér²⁵ keretében, felügyeleti paraméterek alapján felülvizsgálhatják a kalkulált várható veszteség szintet, illetve ezen felül meghatározhatnak további, ún. prudenciális értékvesztésszintet is. Ilyen esetnek tekinthető az ECB által a nemteljesítő hitelekre meghatározott értékvesztés-elvárás (*ECB 2018*), mely az újonnan nemteljesítő hitelek esetében fokozatosan írja elő az értékvesztés megképzését a hitel fedezettsége és a nemteljesítés óta eltelt idő függvényében. Az MNB-ajánlás (*MNB 2018b:6*) ennél szűkebb körű, mivel az csak az ingatlanfinanszírozási projekt-hitelekre írja elő – a nemteljesítéstől számított rögzített időn túl – a 100 százalékos értékvesztésszintet. Amennyiben egy bank alacsonyabb értékvesztést képez, és annak indokát nem tudja alátámasztani, úgy értékvesztéshiány keletkezik, mely a jelenlegi uniós szabályok alapján leginkább többlet-tőkekövetelmény formában írható elő. Azonban az *Európai Bizottság (2018)* által benyújtott CRR-t módosító javaslat elfogadását követően a hiány közvetlen szavatolótőke-korrekciójára is lesz lehetőség.

A felügyeleti szabályozás a nem várt veszteségekre koncentrál, melynek érdekében meghatározott tőkekövetelményt ír elő a bankok számára. A szabályozói (1. pillér²⁶) tőkeigény kalibrációja feltételezi a várható veszteségek megfelelő lefedettségét, és csak az ezen felüli (nem várható) veszteségek tőkeigényét számszerűsíti. Ezért amennyiben a felügyelet szerint a várható veszteségeket a megképzett értékvesztések nem fedezik, úgy addicionális tőkeigény keletkezik, melynek előírási módja ugyanakkor nem egyértelmű. Emiatt a jelenlegi nemzeti felügyeleti gyakorlatok sem mindig egységesek abból a szempontból, hogy a várható veszteség hiányt a számviteli értékvesztés keretében (az eredmény korrekciójaként) vagy többlet-tőkekövetelmény formájában írják elő. A várható veszteségekre megállapított hiány pénzügyi beszámolóokban történő megképzése felveti annak a kockázatát, hogy az nem felel meg az IFRS9 által elvárt értékvesztési elveknek, mivel prudenciális megfontolásokat is tartalmaz. A várható veszteségek többlet-tőkekövetelményként történő előírása ugyanakkor csökkenti a transzparenciát, mivel a bankok 2. pilléren belüli kockázatai nem lesznek összehasonlíthatók. Ilyen esetekben véleményem szerint célszerű lenne szétválasztani a megállapított értékvesztéshiány jellegét aszerint, hogy az az IFRS9-elvek be nem tartásából vagy prudenciális meg nem felelésből ered. Amennyiben a felügyelet IFRS9 meg nem felelésből adódó hiányt azonosít, úgy annak közvetlen, eredményt érintő (számviteli) korrekciója indokolt. A további, prudenciális jellegű értékvesztéshatások elszámolására pedig szavatolótőke-korrekcióként lenne lehetőség. Ezen túlmenően kerülné előírásra a 2. pilléren belüli többlet-tőkekövetelmény, mely így az egyes intézmények között is összehasonlíthatóvá válna, mivel

²⁵ Belső tökemegfelelés-értékelés és felügyeleti felülvizsgálati folyamat (ICAAP-SREP), mely során a felügyeleti hatóság többlet-tőkekövetelményt állapíthat meg a nem kezelt/nem megfelelően kezelt kockázatokra, a kötelezően tartandó 1. pilléren (8 százalék) felüli tőkeként.

²⁶ A teljes kockázatkivettség-érték 8 százalékának megfelelő, minimálisan elvárt tőkekövetelmény (pl.: hitelezési, piaci és működési kockázatokra).

az kizárólag a nem várható veszteségekből eredő többletkockázatok tőkeigényét tartalmazná. Ennek összefoglalását a 14. táblázatban láthatjuk.

14. táblázat			
Javaslat a veszteségek számviteli és prudenciális kezelésére			
Teljes veszteség (120)			
A felügyelet által elvárt várható veszteségszint (100)			A felügyelet által elvárt tőkekövetelmény a nem várt veszteségekre (20)
A számviteli beszámolóban szereplő várható veszteség (80)	A felügyelet által azonosított értékvesztés-hiány (20)		
	Az IFRS9 miatti meg nem felelés (5)	Egyéb prudenciális meg nem felelés (15)	
	↓	↓	↓
<i>A felmerülő különbszet kezelése</i>	<i>Értékvesztés-korrektció a beszámolóban</i>	<i>Értékvesztés-korrektció a szavatoló tőkében</i>	<i>Többlettőke-követelmény előírása a 2. pillér alatt</i>

5. Összegzés, következtetések

A tanulmány a 2018. évtől esedékes IFRS9-átálláshoz kapcsolódóan mutatta be a hitelintézetek által alkalmazott számviteli értékeléseket, és ezekből kiindulva elemezte a főbb számviteli és prudenciális eltéréseket. Bár nyilvánvalóan a számviteli információk fontos forrásai a felügyelési munkának, de azokat számos területen módosítani kell az eltérő szabályozói célok miatt. A valós értékelés kapcsán megállapítható, hogy vannak kockázatai, de összességében erősíti az előretekintő jellegű felügyelés koncepcióját. A fedezeti számvitel és a valós értékelési opció rövid bemutatásán keresztül a tanulmány rávilágított azok fontos szerepére nemcsak a piaci kockázatkezelési eszközök számviteli leképezésében, de a tőkehelyzet volatilitásának csökkentésében is.

Az IFRS9 által megkövetelt várható veszteség fogalom közelebb hozta, de nem szüntette meg teljesen a prudenciális és számviteli értékvesztés között meglévő különbségeket, melyek leginkább a várható veszteségre vonatkozó paraméterbecsléseknél érhetők tetten. A számviteli értékvesztés a gazdasági ciklusokra érzékenyebb, ezért lehet magasabb, de alacsonyabb is a prudenciális előírások által elvárt értékvesztés (várható veszteség) szinthez képest. Az IFRS9-átállás keretében elszámolt tőkekorrekciók és az átmeneti rendelkezések összességében nem befolyásolták jelentősen a hitelintézetek tőkemegfelelési helyzetét. A felügyelet által megállapított várható veszteség hiány kezelési módja jelenleg nem egységes, de alapesetben szavatolótőke-korrektcióként lenne célszerű kezelni az eltéréseket. Amennyiben azonban a hiány egyértelműen az IFRS9-elveknek való meg nem felelésből ered, úgy a szám-

viteli értékvesztés korrekciója szükséges és indokolt. A várható veszteségek többlet-tőkekövetelményként való előírása ugyanakkor nagymértékben megnehezíti a hitelintézetek 2. pillér keretében előírt többlet-tőkekövetelmény arányainak és ezzel a kockázatoknak az összehasonlíthatóságát.

Az IFRS-standardok fejlődésével a magas fokú szakmai megítélést igénylő témák száma tovább növekedett (pl.: az értékvesztési és valós értékelési modellek megítélése, fedezeti számvitel kérdései), ezért az új követelményeknek való megfelelés, az egységes implementáció, az összehasonlíthatóság és a transzparencia biztosítása a piaci szereplők, könyvvizsgálók és a felügyeleti hatóságok számára egyaránt létfontosságú lesz a jövőbeni sikeres (együtt)működéshez.

Felhasznált irodalom

Balázs Árpád – Tardos Ágnes (2006): *A kapcsolat: A Basel II és az IFRS (nemzetközi pénzügyi beszámolósi standardok) összefüggései*. Hitelintézeti Szemle, 5(1–2): 48–60. <http://www.bankszovetseg.hu/Content/Hitelintezeti/harmadik.pdf>

BCBS (1999): *Basel Committee on Banking Supervision: Capital Adequacy Principles*. <http://www.bis.org/publ/bcbs47ch2.pdf>. Letöltés ideje: 2019. március 4.

BCBS (2012): *Basel Committee on Banking Supervision: Application of own credit risk adjustments to derivatives*. <https://www.bis.org/publ/bcbs214.pdf>. Letöltés ideje: 2019. március 20.

BCBS (2016): *Basel Committee on Banking Supervision: Regulatory treatment of accounting provisions – interim approach and transitional arrangements*. <https://www.bis.org/bcbs/publ/d386.pdf>. Letöltés ideje: 2019. február 13.

BDO (2014): *Gyakorlati útmutatás a halasztott adó számításához*. <https://www.bdo.hu/hu-hu/aktualitasok/gyakorlati-utmutatas-a-halasztott-ado-szamitashoz>. Letöltés ideje: 2019. január 12.

Bholat, D. – Lastra, R. – Markose, S. – Miglionico, A. – Sen, K. (2016): *Non-performing loans: regulatory and accounting treatments of assets*. Bank of England, Staff working paper, No. 594. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2776586>

CRR (2013): *Az Európai Parlament és a Tanács 2013. június 26-i 575/2013/EU rendelete a hitelintézetekre és befektetési vállalkozásokra vonatkozó prudenciális követelményekről és a 648/2012/EU rendelet módosításáról*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/TXT/?uri=celex%3A32013R0575>. Letöltés ideje: 2019. március 8.

Deloitte (2016): *A Drain on Resources? The impact of IFRS9 on Banking Sector Regulatory Capital*. <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ch/Documents/financial->

- services/ch-en-fs-impact-of-ifs-9-on-banking-sector-regulatory-capital.pdf. Letöltés ideje 2019. március 12.
- Dentgen, T. – Gramatke, W. (2014): *Prudent valuation: Caution when valuing financial instruments!* Finance & Risk. <https://www.bankingshub.eu/banking/finance-risk/prudent-valuation-caution-when-valuing-financial-instruments>. Letöltés ideje: 2019. január 10.
- EBA (2017): *Opinion of the European Banking Authority on transitional arrangements and credit risk adjustments due to the introduction of IFRS 9*. <https://eba.europa.eu/documents/10180/1772789/EBA+Opinion+on+transitional+arrangements+and+credit+risk+adjustments+due+to+the+introduction+of+IFRS+9+%28EBA-Op-2017-02%29.pdf>. Letöltés ideje: 2019. február 6.
- ECB (2014): *Asset Quality Review, Phase 2 Manual, Level 3 fair value exposures review*. European Central Bank. <https://www.bankingsupervision.europa.eu/ecb/pub/pdf/assetqualityreviewphase2manual201403en.pdf>. Letöltés ideje: 2019. január 12.
- ECB (2018): *Addendum to the ECB Guidance to banks on non-performing loans: supervisory expectations for prudential provisioning of non-performing exposures*. European Central Bank, Banking Supervision, https://www.bankingsupervision.europa.eu/ecb/pub/pdf/ssm.npl_addendum_201803.en.pdf. Letöltés ideje: 2019. április 10.
- Európai Bizottság (2008): *A Bizottság 2008. november 3-i 1126/2008/EK rendelete az 1606/2002/EK európai parlamenti és tanácsi rendelettel összhangban egyes nemzetközi számviteli standardok elfogadásáról*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:02008R1126-20140101&from=EN>. Letöltés ideje: 2019. április 21.
- Európai Bizottság (2012): *A Bizottság 2012. december 11-i 1255/2012/EU rendelete az 1606/2002/EK európai parlamenti és tanácsi rendelettel összhangban egyes nemzetközi számviteli standardok elfogadásáról szóló 1126/2008/EK rendeletnek az IAS 12 nemzetközi számviteli standard, az IFRS 1 és az IFRS 13 nemzetközi pénzügyi beszámolási standard és a Nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Értelmező Bizottság IFRIC 20 értelmezése tekintetében történő módosításáról*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012R1255&from=HU>. Letöltés ideje: 2019. május 2.
- Európai Bizottság (2016a): *Az Európai Bizottság (EU) 2016/101 felhatalmazáson alapuló rendelete*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0101&from=DE>. Letöltés ideje: 2019. május 8.
- Európai Bizottság (2016b): *A Bizottság 2016. november 22-i (EU) 2016/2067 rendelete az 1606/2002/EK európai parlamenti és tanácsi rendelettel összhangban egyes nemzetközi számviteli standardok elfogadásáról szóló 1126/2008/EK rendeletnek az IFRS9 nemzetközi pénzügyi beszámolási standard tekintetében történő módosításáról*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R2067&from=HU>. Letöltés ideje: 2019. április 26.

- Európai Bizottság (2018): *European Commission: Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on amending Regulation (EU) No 575/2013 as regards minimum loss coverage for non-performing exposures*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A134%3AFIN>. Letöltés ideje: 2019. március 11.
- E&Y (2014): *Hedge accounting under IFRS9*. Ernst&Young. [https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Applying_IFRS:_Hedge_accounting_under_IFRS_9/\\$File/Applying_Hedging_Feb2014.pdf](https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Applying_IFRS:_Hedge_accounting_under_IFRS_9/$File/Applying_Hedging_Feb2014.pdf). Letöltés ideje: 2019. március 11.
- Gebhardt, G. – Novotny-Farkas, Z. (2018): *Comparability and predictive ability of loan loss provisions –The role of accounting regulation versus bank supervision*. CFS Working Paper Series, No. 591, Goethe University, Center for Financial Studies (CFS), Frankfurt a. M. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/178667/1/1020626194.pdf>. Letöltés ideje: 2019. március 18.
- Madarasiné Szirmai Andrea – Bartha Ágnes – Kovács Dániel Máté – Mohl Gergely (2017): *Nemzetközi számviteli ismeretek, II. rész, IFRS értékelési és megjelenítési sajátosságainak alkalmazása* (10793-16). Perfekt Zrt.
- MNB (2015): *Az MNB új eszköze mérsékli a jövőbeli pénzügyi válságok negatív hatásait*. Sajtóközlemény. <https://www.mnb.hu/sajtoszoba/sajtokozlomenyek/2015-evi-sajtokozlomenyek/az-mnb-uj-eszkoze-mersekli-a-jovobeli-penzugyi-valsagok-negativ-hatasait> Letöltés ideje: 2019. január 20.
- MNB (2016): *39/2016. (X.11.) MNB rendelet a nem teljesítő kitettségre és az átstrukturált követelésre vonatkozó prudenciális követelményekről*. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1600039.MNB>. Letöltés ideje: 2019. augusztus 8.
- MNB (2018a): *28/2017. (XI. 22.) MNB rendelet a pénz- és hitelpiaci szervezetek által a jegybanki információs rendszerhez elsődlegesen a Magyar Nemzeti Bank felügyeleti feladatai ellátása érdekében teljesítendő adatszolgáltatási kötelezettségekről*. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1700028.MNB×hift=20180101&xtreferer=00000001.txt>. Letöltés ideje: 2019. március 22.
- MNB (2018b): *12/2018. (II.27.) MNB ajánlás az ingatlanfinanszírozási projekthitelek értékeléséről és kezelésének egyes kérdéseiről*. <https://www.mnb.hu/letoltes/12-2018-hitelertekelési-ajanlas.pdf>. Letöltés ideje: 2019. április 15.
- Novotny-Farkas, Z. (2015): *The Significance of IFRS 9 for Financial Stability and Supervisory Rules*. Study. http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/563461/IPOL_STU%282015%29563461_EN.pdf. Letöltés ideje: 2019. február 3.
- Seregdi László (2015): *A szavatoló tőke szerepe a hitelintézetek prudenciális szabályozásában*. <https://www.mnb.hu/letoltes/a-szavatolo-toke-szerepe-a-hitelintezetek-prudencialis-szabalyozasaban-1.pdf>. Letöltés ideje: 2019. február 28.

Seregdi László – Szakács János – Tőrös Ágnes (2015): Mikro- és makroprudenciális szabályozói eszközök európai uniós összehasonlításban. *Hitelintézeti Szemle*, 14(4): 57–86. <http://www hitelintezetiszemle.hu/letoltes/3-seregdi-szakacs-toros.pdf>

Szücs Tamás – Ulbert József (2017): A valós értékelés szerepe és mérése a hazai hitelintézeti szektorban. *Hitelintézeti Szemle*, 16(3): 51–73. <http://doi.org/10.25201/HSZ.16.3.5173>